БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттингеН

ШЫН

1972 ЧЫЛ. МАРТ 25 СУББОТА № 71 (8839). Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Апрель 15 – коммунистиг субботник хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ БЕЛЕТКЕЛ

★ ТУРАН. Бии-Хем районнуң бүдүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары партия организациялары-биле кады коммунистиг субботник хүнүнде кандыг ажылды кылырын тодарадып турар.

Районнуң «Сельхозтехника» салбырының, амыдырал хандырылга комбинадының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң ыяш пунктузунуң, бот-орулга-чарылгалыг көжүп чоруур механизастаттынган отрядтың, ыяш ажыл-агый чериниң ажыл-ишчилери бодунуң коллективтерингге ажылдаар. Тараажылар часкы хову ажылдарынга белеткелди чорудар.

Коммунистиг субботникке кижи бүрүзүн идепкейлиг киириштирер, улуг хемчээлдиг ажылды бүдүрер сорулганы субботник эрттириериниң район штавы салган. Ынчангаш белеткелди хынамчалыг чорудуп турар.

★ АК-ДОВУРАК. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелевиниң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының удуртукчулары субботник хүнүнде чүү кылырын ажылчыннар-биле дугуржуп чугаалашкан.

Коммунистиг субботникке 110 кижи киржир, олар 2700 рубльдиг ниити продукциязын бүдүрүп үндүрерин дугуруушкан, оон 220 рубльди беш чылдың фондузунче киирерин комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары шиитпирлээн.

★ БАЙ-ХААК. СЭКП Таңды райкомунуң бюрозу коммунистиг субботникке белеткелдиг болгаш ону эрттириериниң планын чугаалажып көргеш, бадылаан.

Амгы үеде районнуң партия организациялары планны амыдыралга боттандырары-биле белеткел ажылдарын калбаа-биле чорудуп эгелээн.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Хой ажылының продуктуларын бүдүрерин үлам ыңай көвүдедир болгаш шыварын эжижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда хой ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге колхозтарның болгаш совхозтарның материалдыг сонуургалын бедидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турза-даа, мал ажылының бо адыры ооҗум темп-биле хөгжүп келген деп доктаалда демдеглеп турар.

Казах ССР-ниң, Ортаа Азия республикаларывыың, Украин ССР-ниң мурнуу районнарының, Соңгу Кавказтың, Поволжьениң, Барының болгаш Чөөн Сибириниң колхозтары болгаш совхозтары хой ажылының продуктуларын сайгарган, улуг орулганы ап турар, ынчалза-даа бо адырны хөгжүдери-биле эргежок чугула хөрецгини олче тускайлап үүп бербейн турар, хойларны кажаа-хораа-биле долу хандырбышаан, суг-биле хандырылганы болгаш өске-даа аар ажылдарны кошкак механизастаан, одарларның продуктулуун бедидер болгаш мал чеми бүдүрер талазы-биле ажылдарны чогуур хемчээлге чорутпайн турар. Моон түнелинде бо адырын хөгжүлдези агаар-бойдустуң байдалынан улуг хамаарылгалыг болуп турар болгаш агаар-бойдус багай болган чылдарда хой ажылының продуктуларын бүдүрериниң ооҗулдезиниң темпизи чавыс болуп турар.

Хой ажылын дүргени-биле хөгжүдери улус ажылагыйынга улуг ужур-дузалыг болуп турарын өөренип көргеш база дүк, хой эзди, каракул болгаш хой ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин улам ыңай көвүдедир база шыварын эжижидер сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үш ай хуусаа ялтинде дараазында хемчеглерни ажылдан кылырын болгаш бадылаарын эвиледелгеш республикаларның Компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдиринге даскан:

1971—1975 чылдарның беш чыл планының доктаатканы күүнеге дүк, каракул болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын садып алыр талазы-биле даалгаларның күүседезин хандырары-биле колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа ажыл-агыйларга хойларның баш санын өстүрер болгаш оларның продуктулуг чоруун эжижидер талазы-биле; колхозтарга болгаш совхозтарга хой ажылының быжыг чем баазазын тургузар, ол таварылгада кол кичээнгейни одарларның элбек өөт-сигенниг чоруун оларның үндезин болгаш даштыкы байдалын эжижиди турган чедип алырынче, одарлар эвлешпирлгезин тургузарынче, көжүп одарладырынче, сигеннер тударынче, суттаттыг болдурарынче болгаш хой чылдарның культурлуг одарларын организастаарынче, а ол ышкаш одарларга чулуктуг база холумактыг мал чеминиң шилчип чоруур камгалал курлавырларын тургузарынче оңза кичээнгейни утландырар талазы-биле:

хойларга чаңгыс аай хевирниң бүдүрүлге кажааларын тудар болгаш фермаларга аар ажылдарны комплекстиг механизастаар, а ол ышкаш хой ажылында хаара туттунган колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының болгаш специалистериниң культура-амыдырал талазы-биле хандырылгазын эжижидер талазы-биле.

Хой ажылында селекциялыг-уксаа ажылдарын үндезинии-биле эжижидер талазы-биле хемчеглерни алырын СССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Бүгү-эвилелдиг В. И. Ленин аттыг Көдээ ажыл-агый академиязынга дааскан.

1972—1975 чылдарда совхозтарга комплекстиг-механизастаан хой фермаларын болгаш брактаан кыс каракулдарның хураганнарын алыр сорулга-биле оларны азыраа, чемгерер шөлдерин тудар дугайында ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң саналын хүлээп алган. 1972—1975 чылдарда каракул хураганнар садып алыр талазы-биле даалгаларны эвилелдешкен республикаларга берген.

1972—1975 чылдарда үстүнде айыткан фермаларны тудар талазы-биле ажылдарны күүседирин хандырарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Аар индустрия бүдүрүлгелер тудуунуң министерствозунга дааскан. Комплекстиг-механизастаан хой фермаларының болгаш одар-белчиир шөлдериниң тудуунуң хуусаазын ийи-үш чылдан узамдыктырбайн доозаар деп доктааткан.

ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле дугуржулга ёзугаар 1972—1975 чылдарда колхозтарга комплекстиг механизастаан хой

(Уланчызы 2-ги арыңда).

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизи

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЛЕНИНЧИ ПОЛИТИКАЗЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизи тайбыңның программазын көдүргеш, партияның Төп Комитеди биле Совет чазак ону амыдыралда чайгылыг чок боттандырып турар. Совет күүнеениң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказын делегейнин дешилгелиг күштери калбаа-биле деткип турар. Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ленинчи политиказын боттандырарынга, бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле интернационалчы харылзааларны быжыглаарынга Коммунистиг партияның идепкейлиг дузалакчылары совет профэвилелдери болуп турар. Тайбын, демократия болгаш социал дешилге дээш демиселге бүгү-ле дешилгелиг күштерни сырый каттыштырарынга олар идиг берип турар.

Даштыкы чурттарның профэвилел болгаш ажылчыннар организацияларының делегацияларының удуртукчулары XV съездиге байыр чедирбишаан, тайбыңны идепкейлиг камгалаларынче болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче утпаанган Совет Эвилелиниң даштыкы политиказын бедиг-биле үнелеп, демократия, национал хосталга болгаш социалазы дээш делегейнин улустарының демиселинге оларны деткип турары дээш азыг өөрүп четтирвишкинин илергейлеп сургаан.

Март 23. Президиумга эштер Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар көстүп келирге, съездиниң делегаттары болгаш аалчылары үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Даштыкы чамдык ажылчын профэвилел делегацияларының, делегей организацияларының баштыңнары съездиниң эртенги хуралынга байыр чедирип, чүве чугаалаарга, чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Латин Американың Ажылчы чоннарының профэвилел чангыс эвинин Доктаамал конгрезиниң секретары Хосе Мигель Сарате хамаарышпас чоруун болгаш бот шиитпирлеттинер эргезин камгалаар, дешилге дээш Латин Американың улустарының демиселин Совет Эвилели деткип, оон-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазы ажылчы чоннун болгаш дешилгелиг күштериниң улуг хүндүтелин хайыктырып турар деп чугаалаан. Совет Эвилели —бүгү делегейде тайбынын челенгижи, революсчу чаартылгаларның шимчечи, күжү деп, ол онзалаан демдеглээн.

СОХИО-нуң оралакчы даргазы, Японияның Бүрүне демир-оруктарының профэвилелиниң чиргине секретары Итидзо Сакаи улуг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле социалистиг тургузуушкунга Совет Эвилелиниң чедип алган чедиишкиннери үлам ыңайгы демиселче бистерни сорук киирип турар деп медеглээн. СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев совет-япон харылзааларны бүрүн хогумчударының айтырыынче улуг кичээнгейни салды, ол чорук Ырак Чоон чүкке болгаш Ооҗум океан девискээринге тайбыңның, айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик. Ол санаалды бүрүн деткип турар бис деп, оратор медеглээн.

Бангладеш Улус Республиканың профэвилел төвүнүң даргазы Чоудхури Харунга сөс берген. Бодунуң чуртунуң улузу хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселинге Совет Эвилелиниң болгаш оон ажылчын аңгызының идепкейлиг деткимчезин алганын ол демдеглээн. Силерниң деткимчеңерни, силерниң ой-шаанда дузаламчыларны Бангладешкиң улузу болгаш ажылчын аңгызы утпас деп, Чоудхури Харун чугаалаан.

Совет Эвилелиниң чедиишкиннери тайбың, демократия, национал хосталга болгаш социал дешилге дээш демиселжиң турар бүгү кижилерге сорук киирикчи үндезин болуп турар деп, оратор онзалан демдеглээн.

Совет улустуң бүгү талаларга чедип алган чедиишкиннерине Алжирниң ажылчы чоннары өөрүп турар деп, Алжир ажылчы чоннарының бүгү-ниити каттыжыышкынының национал комиссиязының кежигүү Ребрика Буалем медеглээн. Алжирге социалистиг ниитилелди тургузарынга Совет Эвилелиниң дуржулгазы аажок ажыктыг деп, оратор чугаалаан.

Тред-юнионнарның Ирланд конгрезиниң даргазы, ыяштан эт-сеп кылыкчыларының даттышкан ниитилелиниң чиргине секретары Джим Кокс бодунуң чуртунуң хамааты эргелерин камгалап турар улустарының демиселинин дугайын чугаалаан. Ирланд улустуң демсели-биле эп-сеткилин каттыштырып турары дээш съездиниң киржикчилеринге ол өөрүп четтирвишкинин илергейлээн.

Съездиниң делегаттары Соңгу Ирландияда байдалга хамаарыштыр медеглелди чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Бо доментиде чугаалааны: совет профэвилелдериниң 98 миллион кежигүннериниң омуҗазинден XV съезд Соңгу Ирландияның ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын, кара туразында ажылдаашкынның айыылынга таварышканнарның болгаш кара-бажыңнарда хоругдаттырганнарның ог-бүлелеринге бодунуң ак сеткилдиг сагын човаашкынын илергейлеп тур.

Профэвилелдериниң XV съездизи Соңгу Ирландияның чонунга хамаарыштыр дерзин үүлгедиглерни болгаш күчүлээшкинни кылын турарынга шиитпирлиг үдурланыышкынын илергейлеп, чепсектиг күштерни ажыглаарын соксадырын, политика талазы-биле хоругдаттырганнарны доп-дораан хостаарын, Соңгу Ирландияның улузунуң чоптуг негелдерин хандырары-биле хемчеглерни алырын негээн.

Эртенги хуралга Күш-ажылдың делегей организациязының ажылчы чоннар-биле харылзаалар кылдаанның эргелекчизи Гарольд Даннинг, Күш-ажылдың Египет федерациязының даргазы Гариб Салах, Аргентинаның профэвилелдериниң ходеليشкиннериниң чаңгыс эви болгаш таарыштыр каттыштырары дээш шимчээшкиниң удуртулгазының кежигүнү Рубенс Искаро, тред-юнионнарның Шотланд конгрезиниң секретарь-казначейи, Транспорт болгаш мергежилдиг эвес ажылчыннарның профэвилелиниң күүскомунуң кежигүү Алек Китсон, Иранның ажылчыннар организациязының чиргине секретарының хүлээлгезин күүседип турар Ахмад Болюри, Чаа Мурнуу Уэльс штаттың профэвилелдер чөвүлелиниң секретары, Австралияның профэвилелдер чөвүлелиниң күүскомунуң кежигүү Ральф Марш — ниитизи-биле даштыкы профэвилел болгаш ажылчыннар делегацияларының 40 толээлекчизи база байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Кежээки хуралга ВЦСПС-тиң болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң талазы-биле санал беришкинин уламчылаан. Профэвилелдериниң Кыргыс республика чөвүлелиниң даргазы Б. Салиева бир дугаарында санал берген. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооюнга республиканың ажылчы чоннарының белеткелиниң дугайын ол чугаалаан. Бистиң бүгү чедиишкиннеривис — улуг совет Ада-чурттуң улустарының акы-дуңма найыралының түнелиндир. Кыргыстың девискээринде 80 ажыг национал-дың толээлекчилери найыралдыг чурттан, ажылдан турар.

Утка-шынарлыг дыштанылга — бүдүрүлге болгаш ниитилел дешилгезиниң улуг курлавыры болур дээрзин профэвилелдериниң Литва республика чөвүлелиниң даргазы К. И. Мацкевичус бодунуң саналынга демдеглээн.

Бодунуң саналынга профэвилелдериниң Туркмен республика чөвүлелиниң даргазы Д. К. Караев тоску беш чылдың планнарын күүседиринге Туркменистанның ажылчы чоннарының киирер салымкыныңче улуг кичээнгейни утландырган. Ажылчыннарның, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооюнга алдар кылдыр коллективтериниң бедиткен хүлээлгелериниң дугайын ол чугаалаан. Каракумнуң В. И. Ленин аттыг каналының тудуу ленинчи национал политиказының херек кырында дириг боттуг коргүүү болу берген дээрзин оратор демдеглээн.

Найысылалдың пионерлери съездиниң делегаттарынга байыр чедирген.

Март 24-те съезд ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Совет профэвилелдериниң XV съездизиниң материалдарын Кызылдың даараныла комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары улут кичээнгей-биле таныжып турар. Бригадирлер, цех начальниктери, информаторлар тус-тус хүлчет аайы-биле нөмчулгаларны кылын эгелээн.

ЧУРУКТА: политинформатор В. М. Акулова быжар цехтиң ажылчыннарынга съездиниң материалдарын таныштырып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Эгелээшкинни деткээн

ЧЕРНИ ХУМАГАЛЫГ АЖЫГЛААР

Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының клубун ажылчы чоннар депутаттарының Дүрген көдээ Совединиң депутаттары, станцияның эртем ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш механизаторлар, өске-даа сессиянга чалатканнар долдур олурупканнар.

Сессияга Донецк облазының ажылчы чоннар депутаттарының Ивановопольск көдээ Совединиң болгаш Краснопореск суур Совединиң черни чөп ажыглаар дугайында кыйгырыын деткиир дугайын чугаалажып көргеш. Дүрген көдээ Соведи бистиң республиканың бүгү-ле көдээ болгаш суур Советтерин ол эгелекчи саналды деткиринче кыйгырар дугайында илеткелди Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының директору, Таңды район Совединиң депутады эш Сапелкин кылган.

Дүрген көдээ Соведи черни чөп ажыглаар, суттарылганы чорудар, хорзуннуң хаттан, сугдан үрелир чоруун болдурбас талазы-биле көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының тускай эртемниглери болгаш механизаторлары-биле кады соолгу чылдарның иштинде эдээн ажылдарны кылып чоруткан. Ажыл-агый 16 мың га черге агротехниканы чөп ажыглаан, тарылга эвлешпирлгезин шол бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап чоруткан, черниң сугдан, хаттан үрелир чоруушта удур дилиндектей тарыыр системаны ажыглап турар. 2179 га одарларга сиген тарылгазын чоруткан, га бүрүзүнден мурнунда 1,5—2 центнер сиген ап турган болза, ам 5—6 центнерни кезип алырын чедип алган. Сиген кезер 680 га шөлдүң га бүрүзүнден 16—18 центнер сигеннни кезип турар. 120 га культуржуткан одарларның га бүрүзүнден 4200 чедир хемчээлдиг чемгерилге единицазын алыр аргалыг болган. Амгы үеде 1224 га черни суттарылга-биле хандырган болгаш эрткен чылын 390 тонна минералдыг чемнишчидилгени, а 1972 чылда тарылга шөлдериниге 11 мың тонна органиктиг чемнишчидилгени токкен, 500 га шөлдүң дажын аштан арыглаан болгаш тарылга шөлдериниге колдуунда бирги болган ийиги класстың элита үрезиннерин ажыглан турар.

Бо бүгү ап чоруткан хемчеглериниң түнелинде тараавың болгаш мал чеми культураларының дүжүү эдээн бедээн. Оон-биле чергелештир черни чөп ажыглаары, оон культуразын эжижидер талазы-биле ажылдар ам-даа чедир кыдынмайн турарын сессияга савал берген депутаттар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери демдеглээв.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының кол агроному, депутат Ю. М. Злыгостев бодунуң саналынга кижи бүрүзү чер дугайында сагын салырын бодунуң хүлээлгеан деп санаа. Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылдакчылары черни чөп ажыглаар дугайында Донецк областың тараажыларының кыйтырыын, оларныц үнелиг эгелээшкинин деткип турарын чугаалаан. Чер кижилерге оон-даа артык хой ажыкты бээрин чедип алыры-биле тарылга эвлешпирилгезин чорудар, черниң хаттан болгаш сугдан үрелирин болдурбас талазы-биле шыңгыы хемчеглер алырын, сиген кезер шөлдерни, мал одарладыр черлерни эжижидерин, хой чылдыг сигеннерни аваа тарын олуртурув агроном саналдаан. Минералдыг болгаш органиктиг чемнишчидилгелерни ажыл-агыйга хөйү-биле ажыглаанының, черни эжижидериниң талазы-биле үстүнде хемчеглерни ап чоруткавының түнелинде га бүрүзүнден 20—25 центнер дүжүттү ап турарын ол саналынга айыткан.

Оон-биле чергелештир гектар бүрүзүн ам-даа четче ажыглаваан турарывыс четпес деп, депутат Злыгостев чугаалаан. Хову шөлдерде амдаа чедир тарыыаан дилиндектер, дажы аштаттынмаан шөл-

(Уланчызы 2-ги арыңда).

Улам сорук киирген

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районнуң бүдүрүлгелеринде, колхозтарында ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш съездиниң материалдарын таныжын эгелээн.

«Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазынга ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге партия Төп Комитединиң Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш съездиниң материалдарын СЭКП райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдиниң эргелекчизи М. Комбуй таныштырган.

Аваа чүве чугаалаан саанчылар болгаш кадарчылар эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг чугаазында салдынган сорулгалар бистиң кижи бүрүүстүң хамаарышкан ажыл-хөрээнге харыысалгазын улам бедидип, күш-ажылче сорук киирип турар-дыр деп демдеглээнивер.

* * *

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда партия болгаш ажылчын комитеттери ажыл-ишчилерге ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң материалдарын калбаа-биле таныштырып, таныштырып эгелээн. Бо ажылда пропагандистер, лекторлар, политинформаторлар калбаа-биле хаара туттунган.

«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыннары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш съездиниң материалдарын таныжып тура, ында айыттынган хемчеглерни амыдыралга боттандырары-биле социалистиг чарыышты улам казбартып турган, планныг онаалгаларны болгаш хүлээлгелерни күүседир дээш шудургу ажылдаарын чугаалап турганнар.

Совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективиниң кежигүннери профэвилелдериниң XV съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Олар квартал планын хуусаа бетинде күүседип, бедик көргүзүүгү чедип алган.

Республиканың партия организацияларында

Харыысалганы бедидер

Чоокта чаа Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң төвүнде эге организациялың ниити хуралы болуп эрткен. Аваа коммунистер В. Курбутов биле О. Дөмүр-оол даандырган ажыл-херекти канчаар күүседип турарының дугайында дыңнаан.

Кыштаглаашкынның чоруп турарының болгаш часкы хову ажылдарынга белеткел дугайында ажыл-агыйда байдалды совхоз директору эш Куркутов чугаалаан, эрткен чылын мал чеми белеткээр планын чүгле 48 хуу күүсеткениниле бо айтыры берге байдалда болуп, курлавырлар эвээжеп турарын айыткан. Бо талазы-биле совхозтуң директориязывыц четпес ажылдаанын ол херечилеп турар. Ажыл-агыйныц салбырларында, ылаңгыя мал ажылында эки тургузуп, ол ажылдарны ажылдаан шыдавайн турар, мурнакчы дуржулганы нептередир ажыл барык чок, эртембилиглиг, мергежилдиг тускай эртемниглерни болур-чогуурубиле удуртуп, оларның харыысалгазын бедитпээн дээрзин санал бергеннер тодарган айыткан.

Эш Дөмүр-оолдуң удуртуп турар сүт-бараан фермазында байдал чүгээр, сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге саларының талазы-биле көргүзүүлер эрткен чылдың бо үезинде деңнел-биле азырга бедик болуп турар.

Удуртукчу ийи коммунистиң отчёдун дыңнап көргеш, парторганизациязы ажыл-агыйның амгы байдалын тодарадып, ында четпестерни дарый чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни айыткан шиитпирни хүлээп алган.

Коммунистериниң хууда харыысалгазын бедидер талазы-биле оларның отчёттарын үргүлчү дыңнап турары ажыктыг дээрзин хуралга демдеглээш, ону амыдыралга боттандырарын партбюрога дааскан.

О. ТАВАА,
совхоз төвүнде парторганизация секретары.

Белектиг уткуур дээш

ССР Эвилелиниң тургустунганының бежен чылын төлептиг уткуур дээш «Көк-Тей» совхозтуң партия эге организациязының бюрозу хой янзы хемчеглерни ажылдан кылгаш, ону коммунистериниң хуралынга чугаалажып көргеш.

Бирги эвлешпирлгеде бүдүрүлгеде бар аргаларны, курааврларны чөп ажыглап турганы, бүгү улустуң байырлалын күш-ажылчы белектиг уткуурун, планныг даалгаларны болгаш алдыгаан хүлээлгелерни күүседиринче совхозтуң күш ажаакчыларының, механизаторларының база сүт-бараан фермазының ажылчыннарының күжүн мобилизастаар, оларның аразында социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаарын чедип алырын ол хемчеглерде-айтын турар.

Белеткел үезинде идей-политиктиг болгаш интернационалчы кижизидилгени күштелдирериниче угланган боттуг ажылдарны чорударын ында көрүп турар.

Хуралга санал бергеннер боттарының тодаргай сүмелерин киирип, ажылдаа кылган хемчеглерни күүседир дээш партбюронуң организакчы ажылын күштелдирери эргежок чугула дээрзин айыткан.

Партияга эң төлептиглерни

«Мурнакчы» колхозта «Партия кежигүнүнге хүлээп алышкынның байдалы болгаш аныяк коммунистерниң кижизидилгезиниң дугайында» айтырыгны СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозу чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырылга боттандырышаан, ол талазы-биле чамдык эки ажылдарны колхозтуң партия организациязы чорутканын райкомнуң бюрозу демдеглээн.

Партияның шынар составын эжижидер, оон хүрээлеңинге колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын хүлээп алыр талазы-биле кылымаккай ажылдап, сөолгу чыл ажыг үениң иштинде 18 кижини СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган, 29 кижи аныяк коммунистер школазында өөренип турар. Оларның аразында човаачы Довгак Кара-оол, тудугжулар Апаажык Севдаш, Күжүгет Кызыл-оол олар дег партия кежигүнүнүң бедик адынга толептиглер хой.

Оон-биле кады партийни амыдыралдың бо чугула талазында четпестерни райкомнуң бюрозу демдеглээн.

К. МААДЫ.

Чөвүлел хурал

Дүүн, республика найысылалынга, Политиктиг чырыдышкын бажыңынга республиканың ажыл-агыйларының агрономнарының, инженерлериниң, мелиораторларның болгаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агыйн эргелелериниң начальниктериниң, тускай эртемниглериниң чөвүлел хуралы болуп эрткен. Чөвүлел хуралды СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов ажыткан, 1971 чылда чер ажылының түнелдери болгаш тараа база мал чеми культураларын бүдүрери көвүдедир талазы-биле сорулгалар дугайында илеткелди республиканың көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы М. А. Хазбулатов кылган.

Чер ажылын сайырадырының талазы-биле мурнундагы чылда чедип алган чамдык чедиишкиннерни болгаш ол талазы-биле турган четпестерни анализтевишаан, илеткелчи тараа болгаш мал чеми культураларының дуйуткүрүн бедидер, бар аргаларны четче ажыглаар дугайында көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда турун турар сорулгаларга тодаргай доктааган.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик деңнелге эртпирер дээш боттарының ажыл-агыйларында техника септелгезин, үрезин белеткелин, оон хораннаашкынын, механизатор кадрларының четчелээшкинин кайы хире чорудуп турарының дугайында хуралга санал берген «Тээли» совхозтуң кол агроному С. С. Байыс-оол, «Саяныың»—В. Н. Винников, Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң — К. Л. Лоду, өскелер-даа чыылганнарга дыңнатканнар.

Чер ажылын сайырадырының, хорзуннуң хаттан камгалаарының болгаш сугтаттыг черлерни чөп ажыглаарының дугайында мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри М. Б. Достак-оол, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному И. А. Поминов, Таңды районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному И. Е. Андреев, Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчысы Л. П. Дакыдова, ол-ла станцияның килдис эргелекчизи О. Т. Ензак, Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному Д. Д. Сирота болгаш өскелер-даа санал-онал солушкан.

Чөвүлел хуралдың түнелинде республиканың бүгү тараажыларынга болгаш механизаторларынга, тускай эртемниглеринге кыйгырыгны бир үн-биле хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

фермаларын тударының талазы-биле ажылдарның хемчээлин тодарадырын, ол тудугну чорударының тодаргай хемчеглерин, ылаңгыя ук фермаларны тударынга колхозтар аразының тудуг организациялары-биле күрүшениң кереэлиг тудуг организацияларын хаара тударын көрбүшаан ажылдап кылырын, а ол ышкаш оларны дериг-херекселдер болгаш механизмнер-биле четчелээриниң чурумун тодарадырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Хойларны ажаап-тежээриниң янзы-бүрү аргаларын өөренип көөр, үж дериг-херекселдериниң база тудугларының чурттуң янзы-бүрү агаар-бойдустуг куржагларынга хой ажылынга таажыр-таарышпазын хынаар сорулга-биле 1972—1976 чылдарда ажылдап турар ажыл-агыйларның баазазынга хой ажылының дуржулга совхозтарын организастаарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Бо доктаалда көрдүнген хой ажылының дуржулга совхозтарын, комплекстиг механизастаан хой фермаларын болгаш чемгерилге шөлдерин тудуп тургузарының төлевилелсмета документациязын чогуур хуусаазында белеткээрин хандырарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан. Айыткан документацияның белеткээнинин шаа-биле эртип турар чылдың республикалар аайы-биле дооспаан тудугларының хемчээлиниң кызыгаарын эрттирбейн келир чылдың капитал тудуунуң ниити даңзызынга киргенненриң эге тудуун кылырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөшээрээн.

Республика бүрүзүнүң чыл санында хереглелин долузубиле хандырар хемчээлдиг үрезиннерни бүдүрерин кичээнгейге ап, курраг болгаш тайыс оттуг черлерни база даг одарларын база сиген кезер черлерни экижидеринге, эргежок чугула черлик сигненнер үрезини бүдүреринге 1972 чылдан эгелеп чамдык ажыл-агыйларны специализастаарын хандырарын эвилелдешкен чамдык республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан. Курраг, тайыс оттуг шөлдерни болгаш даг одарларын база сиген кезер черлерни экижидеринге чугула черлик мал чеми үнүштеринің болгаш сигненнериң үрезинин садарының өртээн ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң чөпшээрелин ёзугаар ажылдап кылыр болгаш 3 ай хуусаа иштинде бадылаар.

Мал семиртир одарларга мал чеминиң курлавырын магадылап тургузар болгаш хойну тургузу азыраар үеэинде чемгерилгени механизастаар сорулга-биле эвилелдешкен республикаларга 1972—1975 чылдарда үүрмектээн бөдүүн чемнерни концентраттыг хоолулуг чемнер-биле, витаминниг сиген далганы болгаш минералдыг бүдүмелдер-биле холуп бүдүреринің даалгазын бадылаан.

Казах ССР-ниң девискээринде турар тудуг индустриязының бүдүрүлгелеринге эптеп туткан, эптээш чазып ап болур хой кажааларын тударынга хереглээр чиигеткен конструкцияларны болгаш калбак панельдерни бүдүрерин ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерствозунга дагзыр. Айыткан хой кажааларын монтажтаарын ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозу хандырар.

Хойларны ажаарының, хой ажылынга бүдүрүлге чорудулгазын комплекстиг механизастаарының технологиязының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш хойжуларының күш-ажылының байдалын экижидериниң талазы-биле эртем шинчилелдерин, шенелде-конструктор ажылдарын калбартырының хемчеглерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди-биле дугуржулга ёзугаар ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш трактор база көдээ ажыл-агый машина тудушкунунуң министерстволары 1972 чылдың бирги чартыында ажылдап кылыр хүлээлгелиглер.

Суг сордурар механизмнерни, хой фермаларын механизастаарынга херек чем үлээр болгаш өске-даа дерилгелерни белеткээриниң конструкцияларын чогаадырын база калбаа-биле бүдүрүп үндүрерин хандырарын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудушкунунуң министерствозунга дааскан.

Хойжуларның болгаш хой ажылының өске-даа ажылдакчыларның культура-амыдырал байдалын экижидер сорулга-биле одалгалыг, эдилел-херекселдерлиг болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандыртынган кожүрүп чоруур чаңгыс аай хевирлиг ыяш бажыңчыгаштарның төлевилелин, тудуп белеткээрин организастаар талазы-биле саналды киирип келирин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга болгаш база Арга-ыяш база ыяш ажылдан кылыр үлетпүрүнүң министерствозунга дааскан. Ол ышкаш кожүп чоруур сериттеп чунар херекселдерни медицина үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге белеткээрин болгаш ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунуң бүдүрүлгелеринге белеткээр майгыннар-биле кады оларны тайыс оът-сигенниг болгаш ховуларны ажыглап турар хой ажылдыг колхозтарга болгаш совхозтарга бээрин организастаарын планнап көрүп турар.

Хой ажылының ажылдакчыларының материалдыг сонуургалдарын бедидериниң талазыбиле чамдык немелде хемчеглерни доктаалда айыткан. Ховуларда болгаш дагларда одарларны, а ол ышкаш «кара черлерни» база Кызылрның одарларын ажыглап турар совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа күрүне комитеди-биле дугуржулга ёзугаар ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый болгаш трактор база көдээ ажыл-агый машина тудушкунунуң министерстволары 1972 чылдың бирги чартыында ажылдап кылыр хүлээлгелиглер.

Суг сордурар механизмнерни, хой фермаларын механизастаарынга херек чем үлээр болгаш өске-даа дерилгелерни

Ол-ла ажыл-агыйга үзүктел чок ажылдаанларга	Чылда ажыл төлевириниң түүнүнден хуузу
3-тен 5 чыл чедир	12
5-тен 10 чыл чедир	15
10-дан 15 чыл чедир	20
15 чылдан өөрү	25

Ховуларда болгаш дагларда одарларны, а ол ышкаш «кара черлерни» база Кызылрның одарларын ажыглап турар совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа күрүне бүдүрүлгелериниң хойжуларына бир эвес тускай мергежилиниң талазы-биле үзүктел чок ажыл стажы 3 чыл ажыг болза, чылдың-на 2 ажыл хүнүнүң төлевирлиг немелде шөлээзин бээрин доктаатган, ынчалзажок ону 6 ажыл хүнүнден көвүдетпес. Немелде шөлээ алыр эргелиг ажыл стажынга кадарчыларның 1969 чылдың январь 1-ден эгелеп ажылдаанын ацаа санаар.

Хойнуң дүгүн кыргыырының база каракуль кештерин соярының талазы-биле ажылдың тарININ бадылаарын, ооң-биле бо ажылга 1972 чылдың январь 1-ден эгелээш эң бедик разрядтарны тургузарын Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарның база ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитеди-биле дугуржуп турган, ажылдан кылырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, а ол ышкаш Күш-ажылдың болгаш ажыл төлевириниң айтыырларының талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитединге дааскан.

Совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа күрүне бүдүрүлгелериниң даглыг черлерде одарларында хой болгаш өшкүнү ажаан кадарын ажылдан турар малчыннарынга, хамаарыштыр оларның 7-ден 15 хар чедир назылыг ургуларын школа-интернаттарга азы ниити эртемниң ортумак школаларның интернаттарынга күрүненің долу хандырылгазы-биле өөредип база ажаап-тежээриниң дугайында 1964 чылдың январь 9-та үндүрген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында көрдүнген чиигелдерни ажыглаар.

Эгелээшкинни деткээн

ЧЕРНИ ХУМАГАЛЫГ АЖЫГЛААР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

дер, оруктар кыдыгларында болгаш хову турлагларының чанында чедир ажыглаттынмайын турар эки черлерни чоп ажыглаарынче ол кыйгырган. Хүндүлүг тараажы, 70 харлыг пенсионер Адам Минович Залуцкий ирей, хову шөлдерде херектиг-даа, херек чокдаа черлерге хөй оруктар үндүрүп турарын база шүгүмчүлээн.

Черни ажыглаарының культуразын бедидер талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган № 4 хову бригадазының бригадири, көдээ Советтиң депутады А. Д. Горбанюк бодуунуң саналынга, чер бистиң үнелиг байлаавыс, көдээниң ажыл-ишчилери черни камваар, болдуваар аргаларны ажыглап турган, ооң алза чогуур чүүлдерни улам-на көвүдедирин саналдаан. Ооң-биле чергелештир № 4 бригадага быжыглаан черни ам-даа долузу-биле ажыглавайн турарын, 400—500 хире гектар шөл үрегдээшкининге алыспышаан хевээр болуп келгениниң түннелинде хөй дүжүттү чедир албайн турарын шүгүмчүлээн. № 4 болгаш 5 бригадаларны хөрзүнүң сойлуп үрелиринге удур техникабиле чепсемээрин, ол черлерден бедик дүжүттү алырынче бүгү механизаторларны кыйгырган. Бок үнүштер-биле демиселди күштелдиреринің чугулазын ол-ла станцияның үрезин ажылының килдизиниң эргелекчизи О. Т. Ёнзак саналынга чугаалаан.

Ногаа-чимистер килдизиниң эргелекчизи И. В. Акимов ногаа болгаш кат-чимистерни хөй-биле тарып олуртуруп, ылаңгыя бажыңнар чанында чашпан, сиген үглей берген турар черлерни ол сорулгага ажыглаарынче бүгү депутаттарның болгаш сессияның өске-даа киржикчилериниң кичээнгейин углавдырган.

Сессияга Дүрген көдээ Совединиң депутаттары, дуржулга станциязының ажылчыннары, эртем ажылдакчылары боттарының бар аргаларын саналап көргеш, тоску беш чылда черниң ажыглалын экижидер талазы-биле Донецк области станциязының ажылчыннары, эртем ажылдакчылары боттарының бар аргаларын саналап көргеш, тоску беш чылда черниң ажыглалын экижидер талазы-биле Донецк области эш-өөрүнүң эки эгелээшкинин изин-биле деткип, олче угланган тодаргай хемчеглерни боттандырарын шиитпирлээннер. Ол хемчеглериниң кол-колун маңаа көргүзүрге мындыг:

Бо беш чылда тараа база мал чеми культураларның тарылга шөлүн калбартыр болгаш 1972 чылда оларның дүжүдүн гадан-на 15 центнер чедирер, а ол ышкаш бүгү фермаларны мал чеми-биле бүрүн хандырар.

Эвээш продуктулуг одарларны, шыктарны куруктурар талазы-биле ажылдарны чорудуп, чадаң үнүштерни аштап, арыглаарының күсели-биле, фермаларны долгандыр турар база оруктар иинде ажыглаттынмас дазырларны шиңгээдип турган, 112 гектар черни ажыглалга киирер.

1972 чылда дуржулга станциязының девискээринге шөлдерни хаттан камгалаар бир гектар черге ыяш олуртулгазын чорудар, 1973 чылда ыяш олуртур 15 гектар шөлдүг дилиндектиң хөрзүнүн белеткээр, а беш чылдың төнчүзүнге чедир ындыг сорулгага хереглээр камгалал дилиндектерин чылдың-на 50 гектарга чорудуп турарын чедип алыр.

Ол планнарны боттандырары-биле 1972 чылдан эгелеп тускай звенону тургузарын шиитпирлээн болгаш «ДТ-75», «МТЗ-52» деп тракторларны база эргежок чугула дериглерни ооң эргезинге бээр.

Хат үрегдээшкининге таварышкан хөрзүннүг черлерге дилиндектей тарыыр системаны болбаазыраңгайжыдары-биле, хат алырынга удур хемчеглериниң бүдүн комплекизин ажыглаар.

Хөрзүнүң сугдан үрелир чоруун болдурбазы-биле кол тарылганы ийленчек черлерни кежилдир, чалгын чок андазын-биле чардырарын чедип алыр. Чыл бүрүде 4000 гектар черге бок үнүштерни химиктиг арга-биле аштаар.

Культуржуткан одарларның шөлүн 500 гектар чедирер, тараа саваңын чардынмаан ооргаларга сарааттаар. Тараа болгаш мал чеми культураларның дүжүткүрүн бедидер сорулга-биле чыл бүрүде-ле 1000 тонна минералдыг болгаш 15.000 тонна органиктиг чемишчидилгелерни төгер.

Тараа культураларын чаштырарда дээди шынарның бедик классты, чаштырарынга чедир арыглаттынган үрезиннерин хереглээр. 1200 гектар шөлдүң дажын аштап арыглаар.

Чуртталга бажыңнарының чанынга чечек өстүрүлгезин чорударынга дузалаар. Кодан чанынга чечек өстүрүлгезин эң дээре чорутканнарны шаңнап, мактаар. Суурнуң чуртакчыларының кодан чанының сад олуруттуушкунунга практиктиг дузаны көргүзүп, оларның чимистиг болгаш каттыг үнүштериниң хевирлерин база сорттарын тыптының алырынга дузалаар.

Чер чоннуң үнелиг байлаа болганда, ооң ажыглалын эжижидер талазы-биле Донецк областың көдээ ажылнышчилериниң бүгү чуртка кыйгырыы улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш ол эгелээшкинин бистиң республикада бир дугаар деткээн дургенчилериниң үстүнде кыйгырыын СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозу биле ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскому доктаалынга деткээн болгаш черни кадагалаары, ону чөп ажыглаары дээш походка киржирин районнуң бүгү көдээ Советтеринге, колхозтарынга, совхозтарынга дааскан.

Хойжунуң кылган шенелдези

Кара-Ховунуң Сайгытыда Каң-оол Бораргаңның кыштаанга дал дуъш турда келдивис. Аалдың оң талазындан кара аттыг кижи келгеш, ынчеэнден ийи ак хураганны аныяк уругга уштуп берип тур.

— Олча-даа эки ийин—деп, Каң-оол өөрүшкүлүг чугаалады.

Сакманщик уруг кара баштыг хураганнарын куспактапкаш, кажаазының иштинче бурт кынды.

Бажыңының хөрээжен ээзи Өшкү-Саар бисти бажыңынче чалай-дыр. Малчыннарның ажыл-ижин тапыжып эгеледивис.

— Кыш-даа магалыг-дыр. Мөңгүн-Тайгага чогум кыш ам келир болдур ийин. Соок хаттыг анчыын көрүңер даан, оон дыңзыза шуурганнаар-даа болгай.

— Шуурганнай берзе, чүнү канчаарыл?—деп айтырдывыс.

— Дүү ол кара тейниң баары ыжык, белен-селен хат кирбес чер. Хаттыг хүннерде мал кадарар черивис ол. Одарбелчиири чүм. Ол бистиң ёзулуг курлавырывыс болдур ийин.

Кыш бергедээр болза, Мөңгүн-Тайгага хойну-даа, хураганны-даа тургузу азыраары берге, ынчангаш курлавыр одарлыг түрбас болза хоржок.

— Хураганнарны дүштө чемгерер өйү келди — дээш, Ханды, Өшкү-Саар олар кажаазынче далажыпты. Малчыннарның канчаар ажылдап турарын сонуургаң көөр дээш бис база оларның соондан чоруптувус.

Чаш хураганнар эзлерин долгандыр маңнажып, чем дилеп, алгыржып, дешкилежипле турлар.

Өшкү-Саар сес чыл иштинде хураган өстүрүп келген, байлак дуржулгалыг. Чаптанчыг, чараш хураганнарын канчаар ажаап, доруктурун турарын чугаалап бээрин дилээривиске, ол мынча дээн:

— Бисте 289 хой төрээн, оларның хураганнарын онча-менди доруктурун тур бис.

Каң-оол Бораргаң бир хаалганы ажыдыптарга, дөтпежий берген, кара баштыг ак хураганнар көк сигенни саглаңнады тыртын, догдурады дайнаан турлар. Ол хураганнарның улуг, семис-шыырааан магадалыыс.

— Мээң шенелде ажылымдыр ийин, ноябрь айның төнчүзүнде төрүттүнген хураганнар-дыр. Болар ам кандыг-даа берге час болур болза, тоовас, Ноябрь айда төрүттүнген хураганнар чазын улуг хойлар бөзин чудап турда, тоовас боор чорду. Ынчангаш бистиң бо черге хой малды ноябрьны сөөлзүредир оолдадыр болза, таарымчалыг дээрзин баштайгы кылган шенделерим бадыткан турар-дыр—деп, Каң-оол чугаалады.

— Бо кылып турар шенеддеңерде оон ыцай кандыг ажыктыг чүүлдер барыл?—деп, улам ханылап айтырдывыс.

— Оон ыцай колхозка экономика талазы-биле дыка ажыктыг. Хураганнарны сентябрь айга чедир кадаргаш, күрүнеге дужаарга, бирээзинің-не дөңзизи 33—35 килограмм болур. Дүгү база арбын болур.

Мынчаар кылыр болза, колхозтуң экономиказы улам быжыгар, малчыннарга немелде төлевир-даа арбыдаар дээрзин хойжу тайылбырлады.

— Бодуңарның бодалыңарны, шенелдеңериң дугайын колхоз баштаар черинге, ооң тускай эртемниглеринге чугаалаан силер бе?

Каң-оол Сааяевич бир хураганны тудуп алган, харыылады:

— Аарын көрүңер даан, ам бизин 15—18 килограмм бар хире. Чоокта чаа мурнакчы малчыннарның дуржулга солчугазы болган. Ацаа ол дугайын чугаалап, саналдаарымга, шупту кижилер мени деткээн. Моон соңгаар бистиң районга хойну ноябрь айдан эгелеп оолдаар кылдыр эдержилгеге киирери черле таарымчалыг болгу дег.

Элээн каш хонганда бригадада партия болүүнүң хуралынга малчыннар чыылган. Ацаа дүк бүдүрерин көвүдедир, хой оолдаашкынын ноябрь айдан эгелээр кылдыр, эдержилгени ынчаар чорудар дугайында чугаа болган.

— Күрүне планын күүсетпейн баар таварылга турбас ужурлуг. Совет Социалистиг Республикаларның тургустунганындан бээр 50 чылын чедишкиннер-биле уткуур хүлээлгелиг бис, эштер—деп партия болүүнүң удуртукчузу Каң-оол Бораргаң чугаалаан.

— Ноябрь айдан май айга чедир хураган азыраар сигенни кайын кезип алырыл?—деп, чамдыктары холун чада тудар, эктин кызар болган.

— Бодап көрүңер даан, эштер. Бисте кижи бүрүзү Александр Серен, Биче-оол Донгак, Салчак Серен-Натпит дээш, өске-даа хойжулар ышкаш ажылдаар болза, чедип ап болур—деп, ол бадыткаан.

— Азырадыкчы хөөнден уштунгаш, хойжу бүрүзү сес-он тонна сигенни белеткээр, кажааларны чогуур ой-шаанда септээр, хемнер кыдыгларын суггарар ажылдарны чүте кылып болбазыл?—деп, Даржаа ацаа каттышкан.

— Белдиң хойжулары ышкаш, күске-күжүгенниң хаадашта чыып алган сигенин бизин бөлер херек. Ол база курлавыр-дыр, бистиң чамдык эштер чайып сиген белеткевес малын эки семиртпес боор-дур. Ону сокса́дыр херек—деп база бир хойжу ыңгыы чугаалаан.

Партбөлүктүң хуралының түүнелинде, 1973 чылдан эгеледп хойну ноябрь айда ооддаар кылдыр, эдержилгени организастаарын шиитпирлээн. Бо чылын бригада шиитизибиле чүс хойга онаштыр тозан беш хураганны, бир хойдан 2 килограмм дүктү кыргып алыр, хойжу бүрүзү 6—7 тонна сигенни белеткээр деп шиитпирлээн.

Каң-оол Бораргаң сес чыл мурнунда Ленинчи комсомолдуң путёвказын ёзугаар хойжулап эгелээн. Чыл саңында социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип келген. Ак сеткилдиг, ажылга сундулуг коммунисти бригадада партия болүүнүң удуртукчузунга соңгааны таварылга эвес. Каң-оол Сааяевич ийини класстың малчыны, Ленинчи юбилей медалы-биле база ВЛКСМ Төп Комитединиң «Социалистиг чарыштың мурнакчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга белеткелдер дугайында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң доктаалын ол бригадазының малчыннарынга таныштырып, бо юбилейге чедишкинниг ужуражыр дээш чарышты улам калбарткаш, боду база бедик көдүрлүүшкүнүүг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Каң-оол Бораргаң.

Малчыннарның чедиишкиннери

Тоску беш чылдың ийиги чылының даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң малчыннары чыл эгезинден бээр күжениишкиннинг ажылдап келген.

Хойжу бригадаларның коданнарында чаш хураганнар хүн бүрү немежип турар. Колхозтуң дөрт хойжу бригадазында төрээн 8331 хойдан 8381 хураган алдынган.

Малдан алыр продукцияны бүдүрерин көвүдедир, күрүнеге белеткээр талазы-биле кадарчылар, саанчылар бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Колхоз бирги кварталда күрүнеге эзт садар планын 102,4 хуу, сүттүүн — 108,6 хуу күүсеткен. Март айның төнчүзүнге чедир күрүнеге 4 тонна сүттү садарын саанчылар хүлээнген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш съездиниң материалдарын колхозтуң малчыннары таныжып көргеш, малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алгаш, 1972 чылда малдың баш саңын өстүрер болгаш мал продуктуларын күрүнеге садар планнарын ажыр күүседир сорулганы салган.

М. ДАЛАА.

«Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының механизастаттынган отряды районнуң ажыл-агыйларының хову-шөлдеринче үнер чоокшулаан. Дуржулгалыг-даа, аныяк-даа механизаторлар теория талазы-биле билиглерин катаптаарынче кичээнгей салып турар. «Беларусь» трактор дүрген чоруур болганда, ону башкарар кижи кудумчу шимчээшкининиң чурумун билири чугула. Ол талазы-биле кичээлдерни «Сельхозтехника» салбырының инженери М. С. Содунам эрттирип турар. Ону өөренип дооскан сөөлүнде зачёттар дужаар болгаш разряд тыпсыр.

ЧУРУКТА: кудумчу шимчээшкининиң чурумун өөренир кичээл үези. Кичээлди инженер М. С. Содунам чорудуп тур.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

Лекция пропагандазы

ЭРТЕМ-МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛДИҢ АЖЫЛЫ

«Билиг» ниитилелиниң X республика конференциязы удаваас болуп эртер. Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң организациязының баштаар черинин чанында ССРЭ төөгүзүн болгаш философияны пропагандалаар талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлел ацаа канчаар ужуражып турарын маңаа чугаалаар бодадым.

Амгы үеде чөвүлел ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел ажылын чорудуп эгелээн.

Районнарда «Билиг» ниитилелиниң организацияларының баштаар черлериниң тургусканы ниитилел-политиктиг секцияларга болгаш төөгү болгаш философия темаларынга лекция номчуп турар кижилерге бистиң эртем-методиктиг чөвүлел улуг дузаны чедирип келген.

Бистиң чөвүлелдиң кежигүннери республикага эрткилээн эртем-теоретиктиг конференцияларның ажылынга идепкейлиг чоруун көргүскеннер. Ацаа Ю. Л. Аранчын, Л. В. Гребнёв, С. С. Сонам, О. А. Толгар-оол, В. Ч. Очур болгаш өскелер-даа лекцияларны, илеткелдерни кылганнар. Сөөлгү үеде эртем-теоретиктиг конференцияларны эрттирери бисте чаңчыл апарган. Чүгле республика төвүнге эвес, а харында районнарга, суурларга, бүдүрүлге, албан организация черлеринге бизин эртем-теоретиктиг конференциялар эртип турар. Ам бис ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскааткан конференцияны эрттиреринге белеткенип эгелээн бис.

Сөөлгү үеде бисте база бир чаа чаңчыл тывылган. Ол үүл дээрге, «Билиг» ниитилелиниң Бүгү-эвилел конкурузунче эртем-тайылбырлыг номнарны, брошюраларны киирип турарывыс болур. Ол конкурсче бистиң баштай киирген аныылывыс «Тыва оларны утпас» деп ном болур. Ында Октябрьның, хамааты дайынның маадырларының болгаш Тывага улусчу революцияның дугайын чугаалап турар. Ол ном 1968 чылда «Билиг» ниитилелиниң эртем-тайылбырлыг литература талазы-биле Бүгү-эвилел конкурузунга шаңнал дипломну алган. Номнуң авторларына дипломнарны база тус-туста тывыскан. Ленинчи юбилей чылында бис ол конкурсче «Улустарның акы-дуңма өг-бүлеэинде» деп номну чоруткан бис. Бүгү-эвилел конкурузунуң ниитиирин ёзугаар 1970 чылда эртем-тайылбырлыг литература талазы-биле ол ном ийиги чергениң диплому-биле шаңнаткан. Номда киирип турар 17 авторлардан ол бедик шаңналга төлептиг болганнарга С. А. Сарыг-оол, М. Б. Кенин-Лопсан, С. С. Сонам болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чоокта чаа Бүгү-эвилелдиң конкурузунче Л. В. Гребнёв болгаш В. Ч. Очурнуң «Тываның ажылчын ацгызы» деп номун чоруткан бис.

Эртем-методиктиг чөвүлелдиң кежигүннери республикага, районнарга болгулаан пропагандистерниң болгаш лекторларның семинарларына, хуралдарына идепкейлиг киржип турар. Ол ышкаш чөвүлелдиң кежигүннери сөөлгү ийи чылда 13 лекцияны чогаатканнар. Ылаңгыя Л. В. Гребнёвтүң «Моолдуң социализмче оруу», «Тываның улусчу революциязының 50 чыл ою», В. Ч. Очурнуң «СЭКП-ниң XXIV съездизи болгаш ССРЭ-ге национал харылзааларның хөгжүлдезиниң айтыылары» деп лекциялары бедик утка-шынарлыг болган.

Ажылчы чон ортузунга лекция пропагандазын нептередиринге чөвүлел багай эвес киржип, харын-даа чамдык кижилер чылда 20 ажыг лекцияны номчааннар. Маңаа лектор В. Л. Биче-оолдуң ажылын көрүп болур. Ол бо чылын 5 лекцияны номчаан. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң организациязының даалгазы-биле Тожу районнуң ажылчы чонунга солун лекцияларны ол номчуп берген. Ол ышкаш күрүнеңиң башкы институдунда аныяк лекторлар школазының төөгү секциязын ол удуртуп турар. Л. В. Гребнёв эрткен чылын 20 хире лекцияны чонга номчаан. Лекция пропагандазынга идепкейлиг киржилгези дээш ону Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Үстүнде эштер дег, лекция номчуурунга бедик мергежилдиг, хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг өске-даа кижилерни хөй-биле адап болур.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациялары чер-черде тургустунган. Тываның эртем-шинчилел институдунда, башкы институдунда «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары каш чыл бурунгаар тургустунган. Ында лекторларның мергежили чыл келген тудум-на өзүн турар. Эртем-шинчилел институдунуң лекторлары эрткен чылын 150 ажыг лекцияны чонга номчааннар. Бо дээрге ында тургустунган эге организацияның багай эвес ажылы-дыр.

Ынчалза-даа белеткеп каан лекцияларның сөзүнге рецензияны кошкак кылып турар бис. Номчуп турар лекцияларывыстың утка-шынары оон кол хамааржыр болгай. Ынчангаш кол-ла чүве чүл дээрге, белеткээн болгаш номчаан лекцияларның саңында эвес, а ниитилелдиң эге организацияларынга, ылаңгыя төөгү болгаш философия темаларынга лекция номчуп турар кижилерге улуг дузаны көргүзери болур.

Оон ыцай мындыг айтырыг бисти дүвүредип турар. Чыл эрткен тудум-на методиктиг чөвүлелдиң кежигүннери эвээжеп турарындан бо хүннерде чүгле 18 кижи ажылдап турар. Ынчангаш методиктиг чөвүлелдиң кежигүннеринге дуржулгалыг аныяк лекторларны хаара тудуп, оларның-биле эки ажылдаары — бистиң сорулгавыс.

Ынчангаш ам республиканың «Билиг» ниитилелиниң организациязының эртем-методиктиг чөвүлели ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш улам эки ажылдаар ужурлуг.

В. ДУБРОВСКИЙ,
Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилел организациязының эртем-методиктиг чөвүлелиниң даргазы.

Дыңнакчылар—Лекторлар

Екатерина Исакова — Ильинка ортумак школаның директору, районнуң эки ажылдыг пропагандистериниң бирээзи. Ол марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада пропагандистеп турар.

— Кичээлдерни ол солун эрттирер. «Башкывыстың чаа теманы тайылбырлаары-даа шыырак, негелдези-даа улуг—деп, ооң дыңнакчылары чугаалап турар. Бо чугаадан оларның ону кайы хире хүндүлээри билдинип келир.

Исакова дыңнакчыларынга реферат бижидер. Кым-бир кижиге теманы айтып бергеш, ону баш удур белеткендирип каар. Оон ол рефератты кичээлге чугаалажыр, түннелин үндүрер. Бо чорук дыңнакчыларның кандыг-бир теманы ханы билип, аңаа белеткенип алырынга дузалап турар. Реферат кылган кижи оозун лекция кылдыр өске черлерге барып номчуур. Ынчангаш ол чүгле дыңнакчыга эвес, а өске кижилерге база ажыктыг болуп турар.

Ылангыя политшколаның дыңнакчылары «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге ужур-дузазы», «Коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузары болгаш эртем-техниктиг революция», «Нациялар болгаш национал харылзаалар», «Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгези» деп темаларны өөренгеш, ол дугайында лекцияларны «Тиилелге» колхозтуң сүт-бараан фермаларынга, бүдүрүлге участокларынга, малчыларга барып номчааннар. Дуржулгалыг пропагандист политшколаның ажылын билдилиг удуртпушаан, политмассалыг ажылды чорударынга дыңнакчыларны ынчалдыр киириштирип турар.

С. ОДОНОВ.

Каа-Хем район.

УЛУГ, БИЧЕ УЛУСТАРНЫҢ ЭВИН КАҢНААН УЖУР-ШЫННЫҢ, ТАЙБЫҢ-ЭПТИҢ ЧӨЛЕНГИИЖИ

★ ☆ ★

Өндүр улуг Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр чаңгыс өг-бүледе каттышкан улуг-даа, бичии-даа совет улустарның чечен чогаалында болгаш уран чүүлүнде акы-дуңма бузулбас найыралдың темазы дыка улуг черни ээлеп турар.

Ынчангаш бо арында хөй националдыг совет улустарның чечен чогаалының, чамдык ажылдарын бистиң номчукчуларывыска бөгүн бараалгадып тур бис.

★ ☆ ★

Муса ДЖАЛИЛЬ,
Ленинчи шаңналдың лауреады

Чаңгыс сүмелээшкин

Ында-мында чаан дег улуг элдепейлиг
Кижилерни көвей удаа көруп чордум.
Ынчалза-даа ажыл-биле мөге дирткен
Кижизигни чогум кижи ол-дур дээр мен.
Мөге кижи каңны безин ээй тыртып,
Мөгээргенип көөргеттинер дижир болгай,
Чежемейниң күштүг-даа бол, бүдүргени
Черивиске артпас болза хей-дир дээр мен.
Чогаадыкчы ажылының үре-түнү
Арыг сеткил изи болуп артар болза,
Чонун бодаан, келир үе чоокшулаткан
Ажыл-ишчи кижи-дир деп санаар-даа мен.
Алыс шынчы сеткилин-даа, угаанын-даа,
Алызындан чаражын-даа, чүректиин-даа,
Ада-чүртка ынакшылын-даа, ажыктың-даа
Ажыл-херээн бүдүжүнден илереп кээр,
Хереллдиг хүн адаан орта — бистиң черге
Хей-ле хоозун чүрттүлүгүнүң херээ чү боор.
Аныяк, чашка кижи диртир бодазыңза,
Арттырып каар эки чүвен бодап чүртта.
Каң демир ажыл-иштен дадарбас-даа,
Хана туткан быжыг туйбу үр-даа турар.
Макталганы ажыл-херек кижиге бээр,
Маадырны кезээ шагда улус утпас.

Александр ПРОКОФЬЕВ,
ленинградчы чогаалчы

Байырлал хүнүнде

Төрээн чүрттүң дугайында бодал-биле,
Төдү чонну өөргүп турар байырлал-биле,
Чалгыглар дег хоюг делгем хөгжүм-биле,
Чаагай улуг, акы-дуңма найырал-биле,
Оран чүрттүн кырын шыпкан ыры-биле
Онза чыраан, байырлалдың хүнү келди.
Бүгү чоннуң байырлалы болган бо хүн—
Бүзүрелдиг оруувусче бедик чада:
Эки, чаагай база ындыг хүннер-биле
Эчис улуг үевисче чоокшулаар бис.
Тайбын, ажыл, республиктер эвилели
Кезээ шагда, мөңге чүрттап, чечектелзин!
Тайбың дээш бюллетеньнер суп-даа тур бис!
Кеди быжыг тайбын дээш соңгуп тур бис!
Ха-дуңма найыралын чырыткылаан
Хамык чонга, аймактарга тайбың дээш!

Леонид ПОПОВ,
якут шүлүкчү

Туркмен эшке

Элезини ґеве дуюун изидиптер
Сээң чүрттүң — туркмен чери база солун.
Элезинни ак хар дуглаан якут чери
Сеңээ база солун боор деп бодай-дыр мен.
Соңгу үктүң хаяа чыры челээштелир
Соок кыштыг черимни сен дүжээр боор сен.
Күштүг изиг база эки, аңаа ынак мен,
Хүнү элбек туркмен черни дүжээр-дир мен.
Ынчалза-даа өскен, төрээн черивиске
Ынаавыс күштүг, сен-даа, мен-даа орнашпас бис.
Төрээн черин сеңээ черле кагдындырбас,
Төрүттүнген черимге мен чоргаараар мен.
Өзүп келген черлеринге кижи бүрү
Өске черден черле артык ынак болур.
Соңгу, мурнуу үктер чүрттүг мен-даа, сен-даа
Солун чаагай чүрттүлүгүнү тудуп тур бис.
Сээн уруун, мээн оглум өзүп келгеш,
Сени, мени кудашкылар кылып-даа боор.
Ынчаарда ам хову изии, якут соогу
Ылгалы чок дөмейлежип, өй-тап апаар.
Агаар-бойдус аайывыска кирип келир,
Аажы-чан-даа ылгаттынмас дөмейлежир.
Ажыл-иштиң бүдүрбези чок-даа апаар,
Ажы-төл-даа октаргайны ээлей бээр.

Олафс ГУТМАНИС,
латыш шүлүкчү

Сибирьжилер-биле чугаа

Сибирь чүрттүг ашактарга ужураштым.
— Силер кайыын келдинер? — деп айтыра-дыр.
— Бистиң черни Латвия дээр ийин — дидим.
— Билир-дир бис. Силерниинге чораан-даа бис.
Дайын оруун тулчуп эртип, тиилеп чораан,
Далай эрии — Ригага четкен-даа бис.
— Алыгларны демир-бетон ижээнинден
Алгыртырзын үндүр сүрүп, узуткап-даа,
Артканнарны Одер хемни кежир сүрүп,
Алыс келген чери чедир ойлаткан бис.
— Ольганың бажыны дөө турар ол-дур.
Оон ашаа Коля дээрге маадыр кижи.
Балтий далай чанынга ол тулчуп турда,
Бачыттыг оък аңаа дегген, өлүп кагды.
Кадыг-дошкун тулчуушкун-даа турган чүве,
Катюшавыс фашистерни хуюктаан ийик.
Эрес быжыг сибирьжилер сактыышкыны
Эрткен дайын дугайында чугаа болган.
Оду өшкен тулчуушкуннар динчиттелип,
Октар даажы сагыжымга катап кирди.

Петрусь БРОВКА,
белорус чогаалчы

Аныяк чалыы күштүг

(ОЧЕРКТЕН ҮЗҮНДҮ).

Бистер, совет чогаалчылар, ажыл-үүлени эн шынныы-биле чугулага көөр болгаш бодувустун чедиишкиннеривисти эмин эрттир хөөредир хөңнүвүс чок. Партия бисти ынчаар кижизиткен. Ынчалза-даа хөй националдыг совет литературанын тургусканы ёзулуг улуг чүүлдерни өскербейн баар болзувусса шын эвес болур ийик. Шынап-ла делегейге кажан-даа туруп көрбээн дыка улуг чүүлдер кылдынган.

Күш-ажылчы кижилерниң амыдыралын барык-ла чүс чылдарга алдаржыдып турар арга-мергежилдиг, салым-чаянныг кижилер чогаадыкчы амыдыралче көдүрүп үнген. Ол чогаадыкчы кижилерниң хөй-хөйү революция мурнунда боттарының үжүк-бижии чок чораан-на болгай.

Ыраккы соңгу үктен талантылыг Юрий Рытхэунун чогаалдары, ыраккы Тывадан бодунуң улузунун салым-хуузун ханызы-биле илереткен Салчак Токаның үнү бүгү делегейге дыңналып турар.

Совет улус — аныяк чалыы күштүг, кадык шыырак улус, маадыр улус. Кадык шыырак улустун бүдүрген эртинези, оон литературазы болгаш уран чүүлү база кадык шыырак болуп, бистиң ниитилеливистиң организминге эрес-соруктуг күштер кылдыр каттыжып турар.

Бодувустун чедиишкиннеривистин-даа дугайын, бодувустун четпестеривистин-даа дугайын билип турар бис. Бис бодувустун мергежиливисти ам-даа бедидер ужурлуг бис, олче бисти партиявыс үргүлчү кыйгырып, сорук киирип турар. Ынчангаш партияның болгаш улус чоннуң бедик иде-делин шынзыктырар дээш бүгү чүвени кылырынга бүзүреллдиг бис.

А В А

(«МӨӨРЕЙ» ДЕП РАССКАЗТАН ҮЗҮНДҮ).

Ц. ДАМДИНЖАПОВ,
бурят чогаалчы.

1919 чылда болган чүве. Ынчан долгандыр хөй-хөй чүвелер өскерлип турган. Байлар оожургап, ядыылар бажын көдүрүп, Советтер дугайын чугаалап турар апарган. Бистиинге ядыылар чыглып келген, мээн ашаам байларның черин биске үлээр өй келген деп чугаалап турган чүве.

Оон соонда актар болгаш атаман Семёновтуң дээрбечилери база катап чедип келгеннер. Улустарны үптеп, хилинчектеп, бистиң бажыңывысче база хөме таварын кирип келгеннер. Бүгү чүвелерни узуткап, бужартадып каапкаш, ашаамны алгаш барганнар. Демир-орук ажылчыннары-биле болгаш партизаннар-биле ону харылээалыг турган дээннер.

Кижиже ажыг-човулаң улайулай улдурлуп-ла турарга, чүрек даш ышкаш апаар чүве. Оон ыңай меңээ чүү-даа херек чок — чүгле ургуларым каан шыдаваан мен.

Эрге-чагырга өскерлип-ле—бирде ыызылдар, бирде семёновчулар кээп турган.

Бир катап мээн бажыңым чанынга балыгланган аттыг кызыл шеригжи кээп ушкан. Ынчан семёновчуларның шапкылажып кел чытканы дыңналып келген. Канчаарыл? Ону бажыңымче көдүрүп эккеп алган мен. Бодум аңаа дуза чедирип шыдаваан мен, а эмчилер деп чүве ол шагда турган эвес. Тудугжу кижи чалап эккелген мен. Ашаа кара-бажында чыдырда, Бамбу орус оол тып алган деп хоп чугаа суур иштинге тарап эгелээн. Нүгүл соок чылан-биле дөмей-ле — өлүр шап-ла турар. Дыка хөй кижилер мээн-биле безин мендилешпес апарган. Ынчан аныяк, мелегей турган мен. Меңээ коргунчуу кончуг болу берген. Хомуданчыг-даа. Өлү бээйн деп бодаарымга ургуларым бар... Оларны кайнаар канчаар... Мээң амы-тынымны база-ла мээң ургуларым алган.

Нүгүлдүң коргунчуг чүвези Павелди — ол аттыг шеригжини ынча деп адаар чүве—соглеп бериптери турган.

Ол сегип эгелээн. Дүне када мен ону инекке сиген шыгжаар кажаага апарып каан мен. Бүдүү тып алган чемаъып чүү-хөомну чедирип берип, балыгларында шарыышкыннарны солуп турдум.

Чалыы назын бодунуун ап үнген. Ол удавайн сегий берген. Чоруп тура ол меңээ соңгүрээш, холумну туткаш, чүве бижип каан бичии саазын, беш адыр арттырып каан.

Джубан МУЛДАГАЛИЕВ,
казах шүлүкчү.

Кур чер дугайында ыр

«Кур чер» деп сөс дыңнаанында колдуунда-ла
Комбайннар, тараа-далай көөр боор сен.
Кур черни чагырганы бөгүн бисте
Ховуларны аңдарганы ол-ла деп бе?
Өгбелерим шагның шаандан кадарчылап,
Өгден өске чүве көрбейн, дүмбей чорду.
Октябрьга чедир үнген словарларга
Оода-ла казах деп сөс кирбес чорду.
Эперелдиг чаагай час-даа дүжүп келген,
Аалдарның эзлери күчү киргеи.
Эмдик кур чер шингээткен үүлевисти
Акы-дуңма улустар ам ырлай берген.
Албатыдан Дээргі болган мээң чонум
Эки хүннү Кызыл шөлге уткуп алгаш,
Ажыл-ишчи даалганы Ленинден ап,
Эчис улуг коммунаже базып орар.

Максим РЫЛЬСКИЙ,
украин шүлүкчү

Орус акыга

Ханы ырак үелериң
Кандыг ыыткыр даажыл,
ында?
Днепримде шимээргеп кээр
Деткимчелиг кымныңүнүл?
Баян үнү ырлап келгеш:
— Базымывыс чаңгыс —
диген.
Мөңге найырал кыйгылары
Мөөнгежин дээрже үнген.
Аар шой шивээ
моондактарны
Акышкылар бускан-даа бис.
Аравыста Пушкин, Тарас
Ам-даа кады чүрттап
чоруур.
Ильич соглаан ылап шынга
Бистер чедип шыдадывыс.
Ишке болгаш тулчуушкунга
Бир тук бисти баштап
турар.
Бөгүн сээн-биле бистиң
Бүгү чүртта байырывыс.
Демиселге акы болуп,
Деткээнинге четтирдивис.

Алио МИРИХУЛАВА,
грузин чогаалчы.

Йөрээп тур мен

Ынак чүртүм, сеңээ бөгүн
Ырлап бөрбес аргам чок-тур.
Байгы чүрээм ханызындан
Байырлалын йөрээп тур мен.

Хемперициң шапкын агыы
Эгээртинмес күчүң болган,
Хөрлип үнген Кавказ даглар
Эрес чоргаар бүдүжүң ол.

Алыс хоочун Тбилисиге,
Аныяк чалыы Руставиге
Арыг салгын соксаал чокка
Аян тудуп, ырлап туру.
Чаңгыс хепке шуткаан кан
дег
Ургуларың тиилеттирбес.
Чаңгыс улуг эвилелде
Улустар ам акы-дуңма.
Кызыл от-дег чалбыышталган
Кырывыста Ленин тугу
Биске күчү, чоргаарал боош,
Бисти сырый каттыштырган.

Владимир КУЧИЯК,
алтай чогаалчы

Өөрүп четтирдим

(«Алтайның үнү» деп номдан)

Төнчү чок делгемнер
Төрээн Даг-Алтайым,
Алдын оттар кыпкан
Аймактарың, суруң
Час дег чечектелип,
Чаа күчү киргеи-дир!
Кайыже-даа көөрге,
Каракка илдең-дир.
Алтайым ам боду
Эртемден, тудутжу,
Эмчи, геологтуг,
Шүлүкчүлүг болган.
Часкы мөңге херед,
Чаагай херек дээш,
Чырык хүн оруктуг
Чыргал, чүрттүлүг дээш
Өндүр партиямга
Өөрүп четтирдим.

БЕЛОРУС ССР. Гомельдиң ыяш ажылдап кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынының улусчу танцы ансамблиниң концерттери кезээде улуг чедиишкин-биле эртип турар. Боттывынгыр коллективтиң репертуарында орус, белорус танцылар, хореография көргүзүглери бар.

ЧУРУКТА: ансамбльдиң оюн көргүзүп турары.

Ч. МЕЗИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЫВА БИЖИК

Салчак ТОКА,
Күрүне шаңналының лауреады.

Тыва бижикти чогаадыр дугайында намның Төп Хораазының түгү чуртка кыйгырыын чон улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Кожуун бүрүзүнүң араттары, эн ылаңгыя аныяктар, херээженнер улуг хуралдын ол доктаалын күүседир. Тывага эртем-союлдун херээн көдүрүп, төрээн дылының кырынга бижик үжүүн чогаадыр деп хайнып үнген. Чайык төп эткен соонда черни чара теп үнген чечектер ышкаш, культура революциязының сууру—тыва бижик база-ла боттанып эгелээн.

Чаа бижик чогаадырының херээн башкарар комиссияның кежигүннеринге: Бак-Көк, Шагдыр-Сүрүн, Седип-оол, Даландай сугларны томуйлаан. Оларның аразында бо одуругларның бижикчизин база-ла киирген.

Төп Хорааның бодунда-даа, комиссияның иштинде-даа шуут тыва бижикти чогаадыр бе, чогаатпас бе, азы өске бижикти алыр бе дээр дугайында маргылдаалар дораан-на хып үнген. Моол бижикти биче-бача билирлер — Даландай, Хөнекпен, Элбек-оол сугларны ажыы-биле эвес-даа болза, оптуг аргалар-биле «таңгыт ному көрзе кандыгыл», «шаандан тура ажыглап келгенивис моол бижикти таарыштырза кандыгыл» суг-суг деп, мырынай төлевилел-даа кылып эгелээннер. Чаа бижиктин сураан дыңнап кааш, араттар ону эн чырык хүн, аас-кежик кылдыр санап алгаш, оон чогаатты-ныып нептерээрин четтикьейн маңап эгелээн — ол удуп чыдырда дүжү, аңаа чорда сагыжы апарган турган.

«Биске тыва бижикти чогаатчып бээринге эртемниг дузаны көргүзерин ССРЭ-нин Коммун намынын Төп Хораазындан диледивис» деп, ТАРН Төп Хораазы дилег бижикти киирген.

1930 чылдың алды айның эгези. Бижик комиссиязы шагда-ла чыглып алган, саазынларда үжүк дүрзүлээн, кым кижи «а», «в» дүрзүлээн, кым кижи ол дүрзүлерни дүжүрүп угулзалаан олургулаан.

— Эргим эштер! ССРЭ-ниң Коммун намынын Төп Хораазы ха-дуңма чурум дузаламчызының ачызы-биле тыва бижикти чогаадырынга боттуг дузаны бээрин авыралдыг хүлээп алган-дыр. Ынчангаш тускай эртемниг кижилерни Эртемнер Академиязы дамчыштыр чорудуп бээри-биле оиза доктаалды үндүрген-дир—деп кончугла өөрээним илередип, бижик комиссиязынга дыңнаттым.

— Хаа, кончуг-ла байырланчыг-дыр, ам-на амырадывыс!—дишкеш, чажырадыр адыш часкап, Шагдыр-Сүрүн биле Седип-оол ийи өөрээнинден, сегиржип алган мөгелер дег хүрешкен олурлар.

«ССРЭ-ниң нам, чазааның чорутканы эртемденнер чедип келир чыгаан, пароход ыыды кажан-на дыңналып кээр болду»—дээн бодалдыг хем кыдыында базып чор мен. Шаанда база-ла моон «аътганып» баттым, КУТВ-ту дооскаш, паромнап кештивис, ам бөгүн эртемденнер уткуп алыр, шында-ла, мээн амыдыралымда төөгүлүг, уттундурбас чер-дир ийин бо — деп иштимде боданыып, ийи хемнин белдирининчалдангылаан чалгыларын магадап, сайлыг хаваКты өрү-куду базып тур мен...

Хүн дал дүүш. Алды айның изиг чалынныг хүннери чоокшулап олурар. Ондум бажында, Догээ кырында кезек чаай каапкаш, хүннээректей каапты. Белдир-Дааңда алдын чеҗээш кожааланып, культура революциязының хөгжүлдезинин эгезин чарлаан ышкаш көстү берди.

— Бистиң Тывага бөгүн ийи дакпыр өөрүшкүлүг байыр бооп турар-дыр. Бир дугаарында, пароход деп суг хемези Кызылга чедип кээп турар, ийи дугаарында, тыва бижик чогаадырынга дузалаар эртемденнер база келген, магалыг-ла-дыр ам, ана чүү дээр ону!—дээш Седип-оол демгиле чаны-биле база Шагдыр-Сүрүнүнүн эктинден сегирип алгаш, кезек бөөлдегилээш, дук дыгып каан шоодай ышкаш, тургузу шанчып кагды.

— Калчааравайн көр, эжим! Улуг-Хемче мөң кылдыр тевектеп киирптер мен—дээш, Шагдыр-Сүрүнү соора тепкеш, харын боду ужа бер часкаш, ыяды берген, хорадаан базып тур.

Улуг-Хем чулук суундан кезек хөөрээш, ам тавында кирип алган, ындыг-даа болза бир-ле чүвени уткуур деп база-ла хөлээн ышкаш шапкыны хөлчок көстүп чыдыр.

«Ко-о-о! Ко-о-о! Ко-о-о!» кылдыр бир-ле чүве узадыр кускуннай-дыр.

— Че келди, келди-ле!—дишкен өөрүшкүлүг үннер шоонайны-ла берди. Бис хемни куду алзы хараны бергиледивис. «Улуг-Хем» деп аттыг пароходтун бажында аскан ала тугу агымны куду алзы хөлбеннээн чоктап олур. «Улуг-Хем» Кызылдың ортаа үезинге келгеш, кончуг чоон кыйгызыбиле база катап шала шое аарак хөледир эдип каарга, Дөгээ даа чаңгыланып, Хем-Белдириниң кырындан кажан-даа чайлап көрбээн ыржым дораан-на чиде хона берген ышкаш болду.

Савазын долуп келген хем ышкаш, келген чон эрикти хөме алы-ла берген. Улуг-Хемнин шапкын суун чара шаппышаан, ышкамнап ээгиштевишаан, кызыл куржаглыг узун хоолайдан көк-кара ыжын бүлгуртүп үндүрбүшаан, ол кавыны кезек «булуттар»-биле дуглаан, «Улуг-Хем» оожумнап эгелээн. Ынчаар орта оон хаайында илчирбеде багаан каан үш адыр демир кыңгыртконгурт кылдыр бадыптарга, «Улуг-Хем», ырак черге маннаан доругну кандыг-бир чүвеге баглапкан ышкаш салдамда кадалы-ла берди.

Пароходтан үнер чада салдынган — олурукчулар эрик кырынче сөктүп-ле үнду. Ол хөй чонуң аразындан Улуг черниң чорутканнарын дилеп, ынай-бээр шыпырандайндыр харанып-ла тур бис.

Таный тыртып кагдым: Леонид Дмитриевич Покровский далаштыы сүргей ана челер чыгыы, чада кыры-биле эглиннедир баспышаан, эрикче үне чүгүрүп келген дораан-на, мээң чанымга чоокшулап олура:

— Экии! Экии, эш Тока! Чаа кандыг тур силер?—деп холдарымны аажок-ла силгээн тур.

Москвага өөренип турганымны, тываларның эртем-билиндээш Леонид Дмитриевичиниң кызын дузалап турганын сактып кааш, менди-мунду-даа айтырар чай чок, кижимнин чаагындан барып чаа-ла ошкадым. Мээн мойнумдан чаа-ла куспактап алгаш, бодунче ыяк чыпшыр тыртып кээп, хаваамдан чылыы-биле ошкагылап кагды. Оон кандыг-бир онза чүве сакты хонуп каан ышкаш:

— Ой, өрүшээп көрүңер, таныжып көр, кады келген эш-өөрүм Александр Пальмбах, Хамит Сейфулин — деп каш кижинин аттарын фамилияларын адааш, холдары-биле айтып таныштырды.

— Бо башкыларны таныыр, таныыр... Москвага тура-ла таныжар улус болгай бис, бистин башкыларывыс — дивишаан, кижи бүрүзү-биле хол тутчуп мендилежип, орук-суур келгенин, ал-бодунун кадыын айтырып, кезек хөөрежип тур мен...

Ол хүн Кызылдың кыры онза чаагай турган. Чайгы хүн өгнүн шуут-ла дүндүүнден бакылап турда, өг ишти каракка кайы хире таптыг чырык көстүр ийик, ол-ла олчаан.

Эрик кырында ынчаар-ла амыр-мендини айтыржып, кезек хөөрежип тура, хамыкты мурнай-ла чанывыста терезин болгаш хараган аразында чүгле бажы көстүр, кыралайтыр чонуп каан көк-сарыг даш көжээ чанынга бардывыс.

— Бир-ле эртемден кижи шинчилеп көргеш, «Азий диптиң төвү, оон хиндии бо» дээш, тургузуп каан чүве-дир ийин—деп дыңнаттым.

— Тыва Азий диптиң төвү болза-даа, өзүлде-хөгжүлдениң талазы-биле дыка-ла чыдып калган. Ол дээрге империализмнин болгаш феодализмнин арттырып каан изи-дир ийин —дээш, Леонид Покровский бичежек дырбыл салын шымчыгылап ынай-бээр көргүледи.

— Ам совет чонуң, оон коммун намының ха-дуңма дузаламчызы-биле Тываның бурунгаар шапкын хөгжүүр өрүү ажыттының эгелээн. Оон дириг херечизин силериниң келгениннер, бижик чогаадырынга киргенивис — деп кагдым.

(«Чаа Тыва» деп номдан).

Бо арынны «Шын» солунунуң культура кылдызы Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг амыдалчызы чогаалчы Б. Д. Хөвеңмей-биле кады белетиззн.

Дөлегей бо хүннерде

Хүрээленниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңи өзүп турар. 1971 чылдың декабрь 1-ден бээр ФКП-ниң Париж федерациязының хүрээлеңинге 1.426 эр, хөрээжен француттар кирген.

Дайзынның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк лайынзырактар Индий-Кыдаттың чурттарының патриоттарының ыйынышкының агаардан соңугларны күштелдирип турган кошкадыр дээр орлаңыышкыннарындан салдыкдайн турар. Сөөлгү хүннерде АКШ-тың ужар күүлү Мурнуу Вьетнамның, Лаостың, Камбоджаның хосталган районнарын мооннээшкин-биле бомбалаан. Хосталганың күштери агрессорларның болгаш оларның чалчаларының шериглеринге эн-не күштүг соңугларны таварыштырып турар ындыг девискээрлерге америк командылал болдунун ужар күүлүнүн кол күзениишкиннерин мөөгнеп турар. «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар мурнуу-вьетнам Ашау шынааже. Лонгченг баазаның девискээринде лаос патриоттарның туруштарынче халдаан. АКШ-тың ужар күүлү Камбоджаны кадыг дошкуну-биле бомбалаарын үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа бомбалаашкынның күштелгени-биле кады дүжүр аткан америк самолёттарының саны база көвүдеп турар. Чугле ийи хүн—март 18 болгаш 19-та безин лаос патриоттар 5 америк самолётту дүжүр аткан, оон түннелинде ол чуртка АКШ-тың дүжүр аттырган самолёттарының саны ам 2.323 болган.

Америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга үдүр демиселге патриотчу күштерниң дайынчы чедиишкининериниң дугайында медээлер Индий-Кыдаттың чурттарындан келири үргүлчүдевишаан.

Мурнуу Вьетнамдан дынналыгларны өзүгаар алырга, март 20-де хосталганың Улусчу чепсектиг күштери демилитаризастаан зонадан ырак эвес турар сайгон шериглериниң баазазын артиллериянның күчүлүг адыышкыны-биле боолаан. Патриоттар Тайниң можуда мурнуу-вьетнам чалчаларның баазынче халдаан. Бо ийи таварылгада дайзын материал болгаш кижи талазы-биле улуг когаралдарлыг болган.

Мурнуу Вьетнамның Хюэ хоорайының чоогунда чаа кадыг-дошкун тулчуушкуннар калбарган. «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттарның барык хүн бүрүде халдаашкыннары турзажок, патриоттар ол девискээрге инициативаны холдан салбайн быжыы-биле тудуп турар.

Март 21 эртенинде кхмер патриоттар Пномпеньде болган оон чоогунда дайзынның туруштарын боолаан. Чазак шериглериниң шериг-агаар баазазы болуп турар Почентонг аэродромче база халдаан. Оон мурнунда хосталга күштериниң дайынчылары Неаклуонг хоорайның чоогунда сайгон чалча шериглериниң ок-чемзек шыгжаан складын буза тевискен. Камбоджа найысылалдың девискээринче патриоттарның дидим халдаашкыннарының түннелинде дайзынның орук харылзажылгаларының системазын дыка үрегдээн.

Лаоста Лонгченг база дээш тулчуушкуннар соксавайн турар. Ол база— шпион—үрегдекчи, хоралакчы төп боолу турар. Анаа генерал Ванг Паонун «тускай күштери» белеткелги америк чөвүлекчилериниң удуртулгазы-биле эртип турар. Март 21-де патриоттар ол баазаны артиллерия-биле база катап боолаан болгаш дайзынның хөй санныг солдат, офицерин чыскаалдан үндүрген.

ГКП-ниң кыйгырыы

БОННН. (СЭТА). Герман коммунистиг партияның баштаар чери Май бириниң митингилерин болгаш чыскаалдарын Совет Эвилели болгаш ПУР биле ГФР-ниң көрээлерин бадылаары дээш, айыыл чок чоруктун болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырары дээш шимчээшкиннинг лозуңнары-биле эрттиреринче ГФР-ниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

Национал конгресстин ажыл-чорудулгазын түр соксаткан

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде национал конгресстин ажыл-чорудулгазын түр үеде соксадыр дугайында декретти үндүрген. Чазакка удур оппозициянын парламентиге киирген конституция реформазы дээр чүвезинин дугайында хоолду төлевилелинге ат салырындан Сальвадор Альенде ойталаан. Бо хоолду төлевилели чуртка социал чаартылгаларны боттандырарынга моондактап, ылангыя национализастаан бүдүрүлгелерни мурнундагы эзелеринге дедир эгидип бээрин негеп турар.

Чилиниң чазаа хоолду төлевилелинин моон сонгаргы салым-чолун барымдаалаан, чазакка удурланып турар христиан-демократтыг партия-биле чугаалажыышкыннар чорудар түскай комиссияны томуйлаан. Чугаалажыышкыннарның түннелдерин апрель 7-ден соңгаарлатпайн президентиге илеткээр ужурлуг.

Чаа чазакты тургускан

ДАМАСК. (СЭТА). Президент Х. Асадтың декредин өзүгаар Сириянның чаа чазаан 30 кижи составтыг кылдыр ында тургускан. Мурнундагы чазак ышкаш, чаа чазакты Абдель Рахман Хлефауй баштаан. Премьер-министрниң оралакчызынга болгаш даштыкы херектер министринге Абдель Халим Халдам база катап, камгалал министринге Мустафа Тлас, улептүр министринге Мутыб Шаннан томуйлаткан. Чазактың составында чаа чеди министр кирген.

Капитал чурттарында аңгы тулчуушкуннары улам чидиглевип, ажыл соксадыр шимчээшкин калбарып турар. Мөлчүгделге болгаш монополияларның үүлгедиишкиннерингe удур шиитпирлиг демиселди ажылчы чоннар чорудуп турар.

— Кандыг че? Улам хөйну бе? Бодумга эвээш кылдыр кезип шыдавас мен!

«Экстраблатт» солундан алган чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң төлээлеринге март 23-те Кремльге көргүскен бот-тывынгыр уран түүл концертин «Күш-ажылдың чурту, алдаржы!» деп шүлүктеп адаан. Режиссёр Д. Тихомировтуң тургузуп, театржыткан ол көргүзүүнүң маадырлары болза, доску бешчылдың шалыпчылары, бистиң алдарлыг ажылчын аңгывыс болган.

Кремльдиң съездилер Ордузунуң сценазынга калбак-делгем Совет чурттуң тургузукчу тайбың ижи көстүп, оон ойнакчылары-даа, көрүкчүлери-даа күш-ажылдың кижилери болган. Чурттуң республикаларының үжен хоорайындан келген эң дээре бот-тывынгыр коллективтериниң ыраажылары, танцычылары, хогжумчулери, уран өөмчүкчулары найысылалга чыглып кээп, Төрээн чуртунга, ленинчи партияга, совет улустарының акы-дуңма найыралыпга тураскаатган уран түүлүн аная көргүскен.

Совет кижиниң чогаадыкчы күш-ажылын алдаржыткан «Энтузиастар» деп оң-баазын хореография плакадын Владивостоктуң далайжылары. Нефтеюганскиниң тудугжулары. Краснояркиниң демир-орукчулары. Новокуйбышевскиниң нефтичилери. Казаньның ажылчыннары болгаш Россия Федерациязының өске-даа хоорайларындан келген артистер көргүскен.

Харьковтуң электромеханика заводунуң танцы ансамбли Украинаны төлээлеп, «Төрээн черим» деп ешинтаны күүсеткен. Минскиниң трактор тудугжуларының ансамблин ол кежээ Ереванның электрижилери болгаш Алма-Атаның тудугжулары солаан. Фрунзе хоорайда Ленин аттыг культура Ордузунуң ансамбли хогжум программазын бараалгаткан. «Кокле» (Рига), «Кульюс» (Таллин) ансамбльдер болгаш Каунастың улусчу танцызының коллективи көрүкчүлерни совет Прибалтикаже «экскурсиялаткан».

Узбекистанның болгаш Таджикистанның аргыкчылары «Хөвеңчилер» деп хореографии көргүзүүн күүсеткен, социалистиг төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш күш-ажылды оларның уран түүлү алдаржыткан. Ашхабадтың, Бакунуң студентилери орлан-эрес джигит танцыны күүсеткен. Молдавияның бот-тывыңгыр артистери боттарының хореография көргүзүүн «Виноградчылар» деп адаан.

Концерт доостур чоокшулаанда, Москваның профэвилел организацияларының каттышкан хору болгаш хогжумы, чурттуң чеди хоорайларындан келген ыраажылар В. Мураделиниң «Партияның гимнизин» күүсеткен соонда, ол хор болгаш залда олурганнар бут кыылга турып келгеш, партийжи гимн «Интернационалды» улуг кодурлуг-күн-биле ырлап күүсеткен.

Улуг чедиишкин-биле эрткен ол концертке эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар олурушкан.

Кремльдиң съездилер Ордузунга болган ол улуг концерт ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуп оонга уткуштур чаңгыс аай найыралдыг өг-буле болуп чоруп орар бистиң чонувустуң уран түүлүнүң кайгамчык сайзыраанын тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

«КҮШ-АЖЫЛГА АЛДАР!» ДЕП КОНЦЕРТ

Спорт

Самбо хүреш

Самбо бистиң чуртувуста эн эштеңгей апар чыдар спорттуң бир хевири. Бо хүрештиң аргалары аңгы-аңгы Грузин, бурят, якут, татар болгаш тыва хүрештериниң эн хөй аргалары самбо хүрештиң аргаларын улам байдып турар. Чижээлээргe, чаа баштап октаары, атказар, бурунгаар дегээлээри, бутче киргеш кодургеш бурунгаар, атказар октаары, хойзун былдадыры, оң, солагай хол-биле бут орнунга дегээлээн ужурары, катай кагары, эгин солаандан туткаш октаары дээш оон-даа өске аргалар тыва хүрешке дыка домей.

Самбо өске хүрештерден соцнай хогжээн-даа болза техника, тактика, арталар талазы-биле дыка сайзыраан. Сөөлгү үеде РСФСР-нин спорттчу хоорайлары Москвада, Ленинградта, ол ышкаш, эвилелдешкен республикалар Грузияда, Молдавияда, Украинада болгаш Прибалтикада самбо бодунун чогуур сайзыралын чедип ап турар. Самбога ынак чурттарның саны база көвүдээн. Чыл санында-ла бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кандыг-бир хоорайынга 5—6 хире чурттарның (Япония, ССРЭ, Болгария, Моол Арат Республика, Голландия, Англия болгаш Австрия) самбо хүрешке эш хуузунун ужуражылгалары боолу турар. 1971 чылда Узбекистанның төвү Ташкент хоорайга болуп эткен 5 чурттарның самбога эш хуузунун ужуражылгазынга совет самбистер денги аайы-биле шупту алдын медальдарны чаалап алганын билир бис.

Марттың 11—12-де Кызыл хоорайның бирги чери дээш республиканың төөгүзүнде бирле дугаар самбо хүрешке маргылдаазы болуп эткен. Ол маргылдаа ниитизи-биле 46 самбистер киришкен. Оларның аразында бирги разрядтың 5, ийиги разрядтың 12 болгаш үшкү разрядтың 26 самбистери боттарының күүнүн шенешкен.

Бир эвес хостуг хүрешке улуг улустуң маргылдаазынга эн-не чиик денги 48 кг болза, самбога 58 кг болур.

Ол маргылдаага 62 кг денгизиге Х. Шожаа (башкы училищези) биле А. Березкиниң (шериг кезээ) сегиржип алышкыны көрүкчүлерниң улуг сонуургалын болдурган. Шожал кашпагай, дидим хүрежип эгелээш, бодунуң удурланыкчызынга чангыс-даа сан бербейн арыг тиилеп алган. Ол чугле К. Лайдынка тиилеттиргеш, денгизинге 2-ги черни алган.

70 кг денгизиниң самбистери солун, чараш хүрешти чоңга бараалгатканнар. Ол самбистерниң аразында шериг кезээнин дайынчызы С. Самбуу самбо хүрештиң хөй аргаларын эки билир мөгелериниң биразын. Бирги салыгда С. Самбуу бодунун удурланыкчызы Щербаковту (шериг кезээ) 2 минута дургузунда арыг тиилээн. Ийиги салыгда С. Самбуу Лешенкону (шериг кезээ) беш дактыг уланштыр арга хереглээш, 6 сан ойнап алган, арыг тиилээн. Үшкү салыгда С. Самбуу Киселёвтан (шериг кезээ) бирги минутада 2 балды алган 2 минутада Киселёвту шала хоистур мегелээш, кажар аргабиле шөлээн тиилеп алган. Дөртү, бешки салыгда база арыг тиилелгени Самбуу чедип алган, бодунун денгизинге чемпион болган.

Бистиң акы-дуңмалышкы республикаларывыстың аңгы-аңгы націяларының спорттуларының бо хүрешке киришкени, бистин улуг, бузулбас интернационалчы күүгүневистиң чугле экономика болгаш культура талазы-биле бедик хогжулдезин эвес, а коммунистиг кижизидилгевин чарылбас кезээ — күш-культура болгаш спорт сайзыралынын бедиин бадыткан турары ол.

Самбо хүрешке бистин республикага секциялар тургузары эргежок чугула болу берген. Ынчангаш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, спорт ниитилелдери бо талазы-биле хемнег алыр ужурлуг.

Б. КЕНЕШ,
маргылдааның кол судьязы, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат.

Хаак маргылдаазы

Каа-Хем районнуң школачыларының хаак маргылдаазы Сарыг-Сепке болуп эткен. Анаа районнуң үш өртүмак болгаш чеди сес чыл школазының командалары киришкен.

Бир дугаарында беш километрге өртүмак болуктуң ооларындан Сарыг-Септиң № 1 школазының өөреникчизи И. Дорофеев 23 минутада маңнап келгеш тиилээн.

Ооларның он километрге чарыжынга Сарыг-Септиң № 1 өртүмак школазының өөреникчизи А. Зыков 42, 30 минутада маңнап келгеш, бирги черни алган.

Уругларның беш километрге чарыжынга Сарыг-Септиң № 1 өртүмак школаның өөреникчилери Т. Михальченко, К. Черепанова, Г. Янова 1—3 черлерни эзлээн.

Дараазында хүнде эстафеталар болуп эткен. Ооларның беш километрге үш кижи киржикчилиг эстафетазынга Сарыг-Септиң № 1 школазының Прахин, Хорунжин, Зыков составтыг командазы тиилээн. Уругларның үш километрге эстафетазынга база ол-ла школаның командазы бирги черни алган.

Школачыларның хаак маргылдаазы мурнунда чылдарга бодааргa, дыка бедик деннелге, эки организастыг, хөй кижи киржикчилиг болуп эткен. Маңаа 112 школачылар киришкен.

Районнуң школачыларының хаак маргылдаазынга бирги черни Сарыг-Септиң № 1 өртүмак школазы, ийиги черни Сарыг-Септиң № 2 школазы алган. 8 чыл школаларының командаларындан бирги черни Сизим сес чыл школазының командазы алган. Бирги черни алган командаларга шилчиир кубоктарны тывыскан.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

МАОИЗМНИҢ ПОЛИТИКАЗЫ БУУРААШКЫНДА

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның теоретиктиг болгаш политиктиг органы «Нове дроги» деп журнал «Маоизмниң политиказы буураашкында» деп эгелиг үүлүүнде Кыдатта байдалдың дугайын база ССРЭ-ге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга удур өскээниг чоруктун оруунче Пекиниң шилчин киргеш чылдаганнарының дугайын бижээн.

Кыдаттын Коммунистиг партиязы болдунун үезинде политиктиг стратегияны удуртулга болдуруп турганының ачызында кыдат революцияның тиилелгеин боттаныр арганыг болган. Ол политиктиг стратегия колдуунда марксисчи-ленинчи идеологияны барымдаалап, делегейниң ажылчын шимчээшкинин демиселиниң төөгүзүнүн дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турган деп, журнал сагындырган.

Бодунун догуннан келгениниң баштайгы чылдарында КУР социализмни тургузарынче кирген, ол чорук калбак улус массаларын күш-ажылчы кодурлуушкүнүн хайыктырган. Элээн кыска хуусаада ядыы-түрүгүн чорукту узуткаан, ону чаа эрге-чагырганың аажок улуг чедиишкинин кылдыр саналаар ужурлуг. Ол үеде-ле ККП-нин политиказынга Мао Цзэ-дунга чүүүр чоруктуң таарымча чок ужуктары дөстелин, догматизмниң илергейлээшкиннери көстүп келгеш түрзажок, ниитизи-биле чуртка үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйның хогжүлдезинге улуг чедиишкиннер чедип алдыгын турган. Делегей ареназынга Кыдат Улус Республика ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа күүнелер-биле эвилелдиг база найыралдыг политиказын чорудуп турган.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының деткимчеан Кыдатта амгы үлетпүрүү дүрген хогжүдеринге болгаш көдээ ажылагыйның деңнелин бедидеринге чугле дузалаан эвес, харын ол акы-дуңма дузаламчызының уттуп болбас база бир талазы бар. ККП-ниң бодунун интернационалчы күштерин быжыглаарыга ол дузалаан. Ниитизи-биле алырга, ол бөлээ социализмниң үндезиннерин тургузарының политиказы болган.

Ынчалза-даа бо марксисчи-ленинчи орук кыдат удуртулганың национализчи хөөнүг кезээниң бодалдарынга дүүшпейн барган, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазы-биле кады Кыдаттың социалистиг оруктан хогжүлдезинге олар таарымаан. ККП-ниң удуртулгазының бо кезээниң сорулгазы болза, улуг күрүнезирек чүткүлдерин эң кыска хуусаада боттандырары турган. 1958 чылдың чазында Мао болгаш оон талалакчылары ийи хире чыл мурнунда кол угланыышкынарын ККП-ниң VIII съездизинге айытканы беш чыл планындан хепхеннерге ойталаан. Оон-биле кады социализм чаазын дамчывайн, элээн каш чылдарда коммунизмни Кыдатка тургузарының доктринаазы илереп келген дээрзин үүлүде демдеглээн. Ынчангаш «Улуг шураашкын» дээр политиканы пропагандалаан эгелээн.

Кыдаттың иштики политиказынга эргилде-биле чергелештир даштыкы политиказынга өскерилелер база эгелээн. Маонун болгаш оон бөлүүнүн чорудун турар даштыкы политиказынга гегемониже чүткүл улам-на күштүүбиле илереп келгени удаазында билдингир апарган.

Делегей ареназынга Мао Цзэ-дунгун болүүнүн ходелиишкиннери бүрүн буураашкынга таварышкан. Кыдат удуртукчулар боттарының үзел-бодалдарын боттандырарын социалистиг чурттарда, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге-даа албадап шыдаваан. Олар колониалдыг дарылдан хосталып турар Азиянын болгаш Африканың чурттарының блогун боттарының удуртулгазынга тургузун база күш четпээн. Ынчалзадаа оларның удуртур ажылдакчылары Маонун авантюристи сүмелерин үүлдүгүй-боттуг айыылды армиядан көөр ужурга таваржыр кылдыр шак ынчаар кедереп барган. Оон түннелинде кыдат удуртулгада кризис хапылаан, ынчаарга Мао Цзэ-дунгун болүү ол кризистен уштунуп үнер арганы тып чадап каан.

Элээн каш чылдар дургузунда пекин политиктер АКШ-тың чазаанның төлөлекчилеринбиле харылзааларны дилеп тыварын орлаңжы келген болгаш ыңдыг харылзааларны эмгелеп тургузун келген деп, үүлүде чугаалаан.

Президент Никсонунун Кыдатка кылган аян-чоруунун өзүлүг түннелдерин болгаш бодалдарын шаг-уе көргүзер. Кажан чарлал хевирлиг шуугаазының кодурун үндүрген доозуну арды берген үезинде, ынчан ол аян-чорук дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының оруунга азы делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендирериниче угланыышкынга базым болган бе деп айтырыгга шуут харыны берип болур.

Ыракта-ла чигзинчиг чорукту кичээндирип, илереп турар хөй санныг демдектериниң богун-не хайгаараттының турары хараданчыг. Президент Никсонунун Кыдатка аян-чоруу Вьетнамның девискээринче америк ужар күүлүүн күштелдирген халдаашкынарының үделгели-биле эрткен фактыны тоомча чок көрүп болбас болбайн канчаар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда маонизм политиказының эволюциязы болза, үк политиканың үндезинин улуг күрүнезирек хоозун бодалдар, шовинизм болгаш национализм болурун көргүзүн турар деп, үүлдүн түннелинде чугаалаан. Кыдат улустун эргежыктарын хандырарынга удуртулга болдурар ужурлуг мара чаңгыс орук—марксизм-ленинизмниң оруу, пролетарлы интернационализмниң оруу-дур, а ол ышкаш улустарының хосталгазы, деңнелге болгаш тайбың дээш демиселге Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле дем-биленип кадып, ходелири болур.

АГААР

Бөгүн республикага бүрген, аязыр. Чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураза дагылыг черлерге 0—5 градус соор, өскелериге 2 градус сооктан 3 градус чедир чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 1—3 градус соор.

КИНО

МАРТ 25-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Дерзии чорук»** 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Кожун чоруур фронт»** 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Полктун оглу»** 13, 14.45, **«Парм турттуг кижи»** (1-ги, 2-ги кезектери) 16.40, 20 шактарда.

ПИОНЕР»: **«Эрлик орашында»** 9, 10.40, 15.40, 17.20, **«Эм суг»** 12.20, 14.40, 19, 20.40 шактарда.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Чаа бажын алыр база бажынын алгыдар дээш эзлчегде турар, эткен чылын бүрүткел эткен хамаатылар 1972 чылдың февраль 1-ден апрель 1-ге чедир катап бүрүткел эртерин Кызыл-хоорай Советинин күүскому чарлап тур.

Бүрүткел эртери-биле келир хамаатылар моон алаанда документилерни эккээр ужурлуг:

1. Күш-ажыл дептери.
2. Техниктиг инвентаризация бюрозунун шынзылгазы.
3. Паспорт.
4. Назы четпээн уругларының төрүттүнген дугайында хереченлери.

Үстүнде айытканы хуусаада бүрүткел эртпээн хамаатыларның эзлчээ күш чок болур дээрзин сагындырып тур.

ХООРКҮҮСКОМ.

ХАИЫРАКАН, КӨК-ЧЫРАА, АК-ТАЛ суурларда магазиннерге ажылдаар **материалдыг харыысалгазы дең садыгжыларны** Улуг-Хем райпозу чалап тур.

Тайылбыр алырда Улуг-Хем райпозунун кадрлар килдизинге келир. Райпо Шагаан-Арыг хоорайда турун турар.

РАЙПО БАШТААР ЧЕР.

телевидение

МАРТ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылганың программазы. 12.05 — Сөөлгү медээлер. 12.15— Уругларга **«Считалочка»**. 12.45— **«Музыкалыг киоск»**. 13.15—Экономика-математиктиг методтарга болгаш саналга техникалызына үндезилээш, улус ажыл-агыйын удуртуруп сайзырангайлыдарының чугула айтырыглары. (Телекорукчуларниң айтырыынга академик Н. П. Федоренко харыылаар. 13.45— Фильмни — уругларга. **«Революцияның ады-биле»**. Уран-чечен фильм. 15.10—**«Музыкалыг ужуражылга»**. 15.40—Сөөлгү медээлер. 15.45—**КВН—72.** 17.45— Улустар аразының панорамазы. 18.15— **«Монгун хоолайлар»**. Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Саян кырында кежээ»**. Дамчыдылга. 20.05 — **«Опереттаның маадырлары силерни маңаа тур»**. Музыкалыг телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—**«АКШ: Барыын талаан аайыыл»** 5-ки дамчыдылга. Автору — Валентин Зорин. 21.50 — Уран-чечен фильм. 23.00—23.30— **«Ye»**. Информастыг программа.

Тыванын Бүрүнеинин **«Саян»** деп ыры болгаш танцы ансамбли ансамблынын программазын чарлап, чорудар кижини шилип алырының конкурузун уламчылап турар.

Конкурска **тыва болгаш орус дылдарны эки билир** тыва национальдыг аныяк ооллар болгаш уруглар киржип болур.

Конкурсту филармонияның залында 1972 чылдың апрель 14, 15 хүннеринде чорудар. Адреси: Ленин күдүмчүзү 20. Телефон дугаары 25-91.

ДИРЕКЦИЯ.

Касса аппараттарынга ажылдаар кассирлерниң бир ай хуусаалыг курузунга сургуулдар хүлээп алырын Кызыл садыг чарлап тур.

8—10 класс дооскан, 18 хардан өрү назылыг, Кызыл хоорайда чурттап турар кижилерни хүлээп алыр.

Хүлээп алган сургуулдарга айда 30 рубль стипендияны бээр.

Тайылбыр алырда ажыл шагының үезинде Октябрьская 29 бажында Кызыл садыгның кадр килдизинге келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

Редакторнуң оралакчызы
Б. Н. КАРАШПАЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко күдүмчүзү, бажын № 3, ТЕЛЕФОННДАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдилинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, өбректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко күдүмчүзү 1). ТС—00406.